

Bukovica i Ravni kotari

/ vodič kroz
kulturnu
baštinu

Bukovica je krševit kraj u trokutu između Benkovca, Obrovca i Knina.

Na sjeveru je omeđena rijekom Zrmanjom, na zapadu Karinskim morem, a na istoku i jugoistoku rijekom Krkom. Pretpostavlja se da je Bukovica ime dobila po nekadašnjem obilju bukove šume koja je nestala ispašom i poljodjelstvom.

Ravni kotari prostiru se od Bukovice, Benkovca i Novigradskog mora na sjeveru do tankog priobalnog pojasa od Zadra do Skradina (ušća Krke) na jugu odnosno od zaledja Zadra na zapadu do zaledja Skradina na istoku. Administrativno središte je grad Benkovac.

16	Karta A
18	Kaštel Benković / Benkovac
22	Crkva sv. Ante / Benkovac
24	Crkva sv. Jovana / Benkovac
26	Grobnica Meštirović / Benkovac
28	Crkva sv. Simona Monaha / G. Jagodnja
30	Crkva sv. Kuzmana i Damjana / Polača
32	Crkvina / Šopot
34	Crkva sv. Jurja / Perušić
36	Crkva Uznesenja sv. Marije / Perušić
38	Kaštel Perušić
42	Crkva sv. Petke / Kolarina
44	Asseria
52	Crkva sv. Duha / Asseria
54	Karta B
56	Srednjovjekovni grad Vrana
60	Han Jusufa Maškovića / Vrana
66	Crkva sv. Ivan Krstitelj / Banjevci
68	Crkva sv. Petra / Morpolaća
74	Crkva sv. Mihovila / Vukšić
78	Karta C
80	Utvrda Kličevica
84	Crkva sv. Nikole / Kula Atlagić
88	Crkva sv. Petra / Kula Atlagić

92	<i>Crkva sv. Marije / Korlat</i>	172	Karta F
96	<i>Crkva sv. Jerolima / Korlat</i>	174	<i>Crkva rođenja Bogorodice / Bilišane</i>
100	Nadin	176	<i>Crkva sv. Jovana / Bilišane</i>
102	<i>Crkva sv. Luke / Škabrnja</i>	180	<i>Stari Obrovac i Klisina / Bilišane</i>
104	<i>Crkva sv. Marije / Škabrnja</i>	182	<i>Crkva sv. Kuzme i Damjana / Kruševo</i>
108	Karta D	184	<i>Župna crkva sv. Jurja / Kruševo</i>
110	<i>Crkva sv. Georgija / Biljane Gornje</i>	186	<i>Crkva sv. Jurja na groblju / Kruševo</i>
112	<i>Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki</i>	190	<i>Zelengradina / Zelengrad</i>
114	<i>Crkva sv. Đurđa / Islam Grčki</i>	194	<i>Crkva sv. Ilike / Parčići</i>
120	<i>Crkva sv. Martina / Pridraga</i>	200	<i>Crkva sv. Ivana / Medviđa</i>
124	Karin Donji	204	<i>Manastir Krupa</i>
126	<i>Franjevački samostan / Karin Donji</i>	210	<i>Kudin Most / Golubić</i>
130	<i>Crkva sv. Kirika i Julite / Karin Donji</i>	212	<i>Tlocrti</i>
132	<i>Crkva sv. Lazara / Brgud</i>	215	<i>Popis literature</i>
136	Karta E		
138	<i>Tvrđava Kurjakovića / Obrovac</i>		
144	<i>Crkva sv. Josipa / Obrovac</i>		
146	<i>Crkva sv. Trojice / Obrovac</i>		
148	<i>Benediktinski samostan / Obrovac</i>		
152	<i>Cvijićina gradina / Kruševo</i>		
158	<i>Župna crkva sv. Jerolima / Jasenice</i>		
162	<i>Crkva sv. Georgija / Žegar</i>		
164	<i>Crkva sv. Frane / Podprag</i>		
166	<i>Crkva sv. Jurja / Rovanjska</i>		

Nakon odličnog uspjeha prvog izdanja vodiča, zadovoljstvo nam je predstaviti i ovo dopunjeno, prevedeno i na engleski, njemački i talijanski. Ovime ćemo ne samo nadopuniti znanje nas domaćih o povijesti Bukovice i Ravnih kotara, nekadašnje tromeđe Osmanskog, Mletačkog i Habsburškog carstva, već, nadamo se, skrenuti pozornost svjetskih putnika na ovaj često nepravedno zapostavljen kraj.

Potrebno je istaknuti kako ni drugo izdanje neće donijeti konačan pregled cjelokupne baštine ovog dijela sjeverne Dalmacije. Naime, 2010. godine Centar za mirovne studije i suradnici su željeli podržati inicijativu terenske nastave benkovačke srednje škole, usmjerene prvenstveno na kulturnu baštinu iz neposredne blizine. Iako se broj lokaliteta, suradnica i suradnika u novom izdanju Sveučilišta u Zagrebu povećao, precizan i potpun uvid u pokretnu i nepokretnu baštinu Bukovice i Ravnih kotara te njezina popularizacija svakako je nešto na čemu još treba raditi (kao i na praktičnim stvarima, poput postavljanja putokaza prema svim objektima od kulturno-povjesne važnosti).

Stručnoj literaturi prepuštamo da ukaže na svu slojevitost prošlosti ovih prostora i prožetost različitim kulturama, na fluidnost estetskih sustava, vjerskih denominacija i njihovih obilježja - fluidnost koja se najbolje može prepoznati ne samo iz činjenice interkonfesionalnosti jednoga sakralnog objekta uslijed čestih migracija stanovništva, već i spoznaje da sve srednjovjekovne crkve imaju ranokršćanske slojeve ili da se srednjovjekovne tvrdave vezane za velikaške obitelji uvijek nalaze na antičkim, ponekad i prehistorijskim lokalitetima. Kako kulturna baština podrazumijeva mnogo više od u vodiču pretežno zastupljene sakralne arhitekture, znatiželjnije upućujemo na bibliografiju na kraju publikacije.

Za izdavača, Petra Jurlina, Centar za mirovne studije

A

A1

Kaštel Benković / Benkovac

Na brežuljku iznad Benkovca smjestio se Kaštel Benković, mala utvrda koja svojim položajem dominira čitavom benkovačkom ravnicom. Kaštel je vrlo jednostavno kameno obrambeno zdanje. Čini ga dvorište kvadratnoga tlocrta u čijemu je dnu visoka četvrtasta kula, zvonasto proširena pri temelju. Kutovi zida ojačani su dvjema okruglim kulama nadograđenima za vrijeme osmanske vladavine u 16. stoljeću. Kasnije dogradnje umanjuju dojam tvrđave, koja kao povijesna vrijednost i primjer arhitekture svoga vremena predstavlja spomenik prvog reda benkovačkoga kraja. Prostor Kaštela danas koristi Zavičajni muzej grada Benkovca.

Pisani izvori i analize potvrđuju da je Kaštel zasigurno postojao u 15. stoljeću, a samo brdo na kome je kasnije sazidan Kaštel korišteno je od strane ljudi još u neolitu. Moćan arheološki sloj iz brončanoga i ranoga željeznog doba direktno govori o dugotrajnom naselju u 2. i početkom 1. tisućljeća prije Krista. Do prestanka opasnosti od ratovanja Kaštel je imao obrambenu ulogu. Nakon toga koristi se kao stambeni prostor, a zatim postaje društveno vlasništvo. Iako nije potvrđeno, vjeruje se da ga je osnovao član obitelji Benković koja se prvi put spominje 1468. godine. Vjeruje se i da je po Benkovićima mjesto i dobilo ime, kada im je za vrijeme osmanske uprave Kaštel predan. Benkovići su u direktnoj vezi s Benjama (Begna/ Benković / Kožičić), zadarskom plemićkom obitelji čiji se predstavnici

spominju u dokumentima od 12. stoljeća i koji u benkovačkome kraju imaju posjede (radi se o talijani-ziranim Slavenima ili zaista Talijanima, zbog znatnoga srodstva s talijanskim obiteljima). O turskim begovima Benkovićima nema pouzdanijih dokumenata ni vjero-dostojnih izvora, osim saznanja da kada su Osmanlije 1527. zauzeli Benkovac (koji je pripadao Gornjoj Luci, a u crkvenome pogledu Ninskoj biskupiji), grad je postao feud bega Benkovića iz Livna. Iz opisa bosanskoga beglerbega¹ Ibrahimpahića iz 1620. doznajemo da je grad imao malo kuća te da je bio opasan jednom nenasta-njenom kulom, što se ponavlja i u opisu iz 1624. godine. Sastavljač povijesti obitelji Begna navodi da je 1650. godine Karlo de Begna zapalio kulu Benkovich. Godine 1683. Benkovac potпадa pod mletačku vlast. Padom Venecije cijela Dalmacija dolazi pod vlast Austrije. Osim za vrijeme francuske vladavine, Dalmacija ostaje pod austrijskom vlašću sve do 1918. godine. U 19. sto-ljeću Benkovac se počinje razvijati kao gradsko naselje ispod zidina Kaštela Benković.

Dobar dio Kaštela sada je obnovljen i osvijetljen, okolica je očišćena i uređena, te je Kaštel barem preko ljeta postao kulturno središte grada gdje se održavaju festivali, predstave, koncerti, predavanja, ljetno kino, smotre klapa, itd. ●

¹ Najviši čin u osmanskoj vojsci, sultanov vrhovni komandant vojske. Kasnije, do upravne reforme u prvoj polovini XIX. stoljeća taj naslov su nosili vojni i građanski (generalni) guverneri, koji su u ime sultana vršili vlast u velikim oblastima (bergelbeglucima, zapravo ejaletima ili vilajetima) Osmanskog Carstva.

Crkva sv. Ante / Benkovac

Smještena uza zid benkovačkoga Kaštela, crkvica sv. Ante, benkovačkoga sveca zaštitnika, čini jednu od najprepoznatljivijih benkovačkih vizura. Bijelu fasadu ove jednostavne jednobrodne građevine oživljavaju tek ulaz i tri mala prozora na pročelju te skladna preslica za zvona. Na bočnome zidu otvoren je i polukružni prozor tipičan za razdoblje baroka. Njezin poseban karakter, međutim, proizlazi upravo iz njezina zanimljivog položaja – dodira s tvrđavom i stambenim objektima s kojima čini jedan izvorni srednjovjekovni mikrougođaj. U kući koja se nalazi desno od pročelja Sv. Ante smješten je ured Zavičajnoga muzeja.

Unutrašnjost je pravokutnoga tlocrta, opremljena oltarom baroknih obilježja. Obično se zbog baroknih detalja, a osobito zbog natpisa na oltaru, 1743. spominjala kao godina izgradnje ove crkve. Međutim, kako to uvjerljivo tumači fra Stanko Bačić, mnogo je vjerojatnije da je crkva postojala i znatno ranije od vremena gradnje samoga Kaštela, a da je 1743. godine samo podignut spomenuti oltar. Da je crkva i ranije postojala na ovome mjestu govore i pronađeni dokumenti o njezinoj obnovi 1726. godine. Tom je prilikom vrlo vjerojatno doživjela i velike stilске promjene iz gotike u barok, što je u to vrijeme bilo posve uobičajeno. ●

Crkva sv. Jovana / Benkovac

Crkva sv. Jovana nalazi se uz cestu koja iz Benkovca vodi prema Kninu. Sagrađena je 1885. godine, kako je i zabilježeno na natpisu nad bočnim ulazom u crkvu, za vrijeme vladavine austrougarskoga cara i kralja Franje Josipa I². Građena je u historicističkome neobizantskom stilu i jedna je od nekolicine najistaknutijih historicističkih građevina u Dalmaciji, pravi primjerak toga stila. Crkva ima križni tlocrt s kupolom na osmerostranome tamburu na sjecištu. Bočni su krakovi križa zaobljeni, a na istočnome kraju iza apside diže se zvonik. Nedavna restauracija eksterijera ostavila ju je neožbukanom, otkrivši tako njezinu kamenu strukturu. U njezinoj blizini može se vidjeti i kuća u kojoj je u 18. stoljeću stolovao Simeon Končarević, dalmatinski pravoslavni episkop. U crkvi je ikonostas iz 19. stoljeća.

Sadašnja crkva sv. Jovana podignuta je na mjestu starije crkve zabilježene u izvorima iz 16. stoljeća. Prema katastarskim se kartama vidi da je to bila tipska jednobrodna građevina sa zvonikom na preslicu. Iz te stare crkve očuvane su prvorazredne ikone zasad nepoznatoga baroknog majstora koji se svojim ikonopisačkim umijećem svrstava u najbolje umjetnike sredine i druge polovine 18. stoljeća. Osobito se to odnosi na monumentalne prestone ikone. U zbirci je i "Bogorodica s Hristom i praznicima", jedinstvena ikona slavnoga El Greca, koju je slikar naslikao dok je živio u Veneciji, prije svoga odlaska u Španjolsku. ●

² Za Dalmaciju i Istru Franjo Josip je car, dok je za Hrvatsku i Slavoniju kralj. Statusi ovih zemalja u Monarhiji nisu bili izjednačeni. (Dalmacija je od 1850. godine preko namjesnika bila pod direktnom ingerencijom austrijskoga cara.)

Grobnica Meštirović / Benkovac

Na benkovačkome gradskom groblju nalazi se vrlo zanimljiva i vrijedna kapelica o kojoj ni mnogi Benkovičani ne znaju mnogo. Radi se o obiteljskome mauzoleju, koji je, kako nas obavještava natpis nad ulazom, 1905. godine Ivo Meštirović, pok. Mate, dao sagraditi za sebe i svoju suprugu Jelu.

Mauzolej, odnosno kapela Meštirović, jednostavna je pravokutna građevina s dvoslivnim krovom, s po jednim malim četvrtastim otvorom na bočnim zidovima i s bogato oblikovanim pročeljem u secesijskome stilu koji je u to vrijeme bio vrlo moderan. Kapelu je sagradio i likovno oblikovao slavni kipar Ivan Rendić, autor velikoga broja skulptura, među kojima je i niz nadgrobnih spomenika na grobljima diljem Hrvatske. Kapela je obnovljena 2010. godine. ●

Crkva sv. Simona monaha / Jagodnja G.

Jagodnja Gornja, naselje smješteno jugozapadno od Benkovca kraj Polače, na putu je prema Biogradu. Mada izvori bilježe crkvu sv. Simeona Stolpnika još u 17. stoljeću, sadašnja crkva plod je obnove iz 1869. godine. Izvorno posvećena Sv. Simeonu Stolniku, da bi, najvjerojatnije, između dva svjetska rata pod utjecajem dominantne vladarske ideologije promijenila ime u Sv. Simona, što je monaško (redovničko) ime Stefana Prvovjenčanog, prvog srpskog kralja. Straozavjetni lik Simeon Bogoprimac zapravo je sveti Šime, čije se moći nalaze u Zadru u istoimenoj starokršćanskoj crkvi.

Gradena je u historicističkim oblicima i slijedi tradicionalnu prostornu koncepciju jednobrodne crkve sa polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu. Tradicionalna je i tehnika zidanja kamenom lomljenjem upotpunjim u malternu masu. Pročelje definira polukružno završeni portal i rozeta, dok je iznad njih preslica sa dva otvora završena trokutastim zabatom, oslonjena na tri konzole. Uski prozorski otvor su polukružno završeni bez posebnih ukrasa. Prvotni ikonostas nije sačuvan, ali su zato ostale brojne ikone iz razdoblja od 15. do 18. stoljeća od kojih se kvalitetom najviše ističe italokretska ikona Sv. Arhanđela Mihajla.

Okružena je grobljem na kojem se ističu križevi ukrašeni specifičnom pleternom ornamentikom, koju danas kategoriziramo kao narodnu umjetnost. ●

Crkva sv. Kuzmana i Damjana / Polača

Stotinjak metara od crkve sv. Simona spomenute na prethodnoj stranici nalazi se izgledom slična crkva sv. Kuzmana (Kuzme) i Damjana, mjesnih svetaca zaštitnika. Izgled mjesnih crkvi dalmatinskoga zaleđa u prošlosti je bio tipski pa ih je i konfesionalno teško razlučiti.

Radi se o obnovljenoj staroj crkvi iz 1820. godine, srušenoj u posljednjem ratu 1991. godine.

Nova župna crkva istoga imena također je obnovljena nakon stradanja i nalazi se u samom središtu Polače, gdje je prvobitno i bila sagrađena 1989. godine. ●

Crkvina / Šopot

Šopot je selo u neposrednoj blizini Benkovca. Na lokalitetu Crkvina, nedaleko od željezničke pruge i šopot-skoga izvora pitke vode, otkriveni su ostaci srednjovjekovne crkve. Od nje su danas vidljivi samo temelji te razni ulomci kamene oltarne pregrade ukrašene srednjovjekovnim pleterom i tekstrom na latinskom jeziku. Greda i zabat oblikovani su načinom karakterističnim za hrvatsku predromaničku umjetnost, a gornji im je rub ukrašen motivom kuka. U trokutu zabata prikazan je križ oblikovan trostrukim pleterom ispod kojega je sa svake strane po jedna ptica.

Međutim, ono što ovim ulomcima daje povijesnu važnost ulomak je teksta u kojem je navedeno ime kneza Branimira. Taj je natpis prva pojava hrvatskoga imena na kamenome spomeniku. Ime kneza Branimira pronađeno je na još tri kamenih ulomka iz 9. stoljeća: u Muću kod Sinja (na ulomku je uklesana i godina 888.), u Ninu (gdje se Branimir naziva knezom Slavena) te u Ždrapnju kod Skradina. Fragmenti iz Šopota mogu se razgledati u Arheološkome muzeju u Zadru. Prepostavlja se da je upravo u blizini izvora Šopot, po kojem je naselje i dobilo ime, bilo mjesto gdje se u srednjem vijeku sastajao sabor hrvatskih plemićkih rodova. Temelji crkve u kojoj je pronađen natpis s oltarne pregrade pripadaju kasnijem razdoblju, pa neki smatraju da je crkva koju je knez Branimir podigao u 9. stoljeću negdje u blizini. ●

Crkva sv. Jurja / Perušić

Crkva sv. Jurja, najstarija crkva u Perušiću, nalazi se preko puta nove župne crkve, tik uz cestu koja vodi kroz Perušić. Oko nje je lijepa čistina s koje se pruža krasan pogled.

Prva mjesna župna crkva podignuta kraj župne kuće vjerojatno datira iz 12. ili 13. stoljeća. Između dva je svjetska rata doživjela preinake: otvoren je novi ulaz u crkvu koji je za nedavne obnove vraćen u prvobitno stanje. Crkva je presvođena, a nad ulazom je zvonik na preslicu. Unutarnji su zidovi raščlanjeni slijepim lukovima i lezenama.

Naslonjena na zid crkve je stara župna kuća izgrađena 1729. godine. Smatra se da je podignuta na mjestu još starije župne kuće koja je zajedno s crkvom bila izgrađena u 12. ili 13. stoljeću. ●

Crkva Uznesenja sv. Marije / Perušić

Ostaci crkve sv. Marije nalaze se na perušićkome groblju, na uzvisini nedaleko od ostataka srednjovjekovnoga kaštela. Može se vidjeti pločnik crkve s nekoliko nadgrobnih ploča, cipus (nadgrobni spomenik), krstionica i komadić zida svetišta.

Crkva Uznesenja sv. Marije u Perušiću nalazila se na gradini u Perušiću, na mjesnome groblju. Prvi se put spominje 1449. godine, iste godine kao i Kaštel u Perušiću. Izgrađena vjerojatno u 14. ili 15. stoljeću i bila je gotičkih karakteristika. Obnovljena je i produžena u 18. stoljeću kada je dobila i preslicu na pročelju i polukružne prozore. Bila je to jednobrodna građevina s pravokutnom apsidom i šiljastim svodom s pojasmnicama. Imala je barokni oltar sa slikom Uznesenja Marijina datiranom iz 1845. godine. Na pročelju je imala reljefni grb s prikazom stabla iz Rajskega vrta s likom zmje. Lijevo i desno od stabla bila su slova G i P, vjerojatno inicijali Gašpara Perušića, vlasnika Kaštela i crkve, po kojem je mjesto i dobilo ime. Nakon stradavanja u posljednjem ratu u Hrvatskoj od crkve su ostale samo ruševine. ●

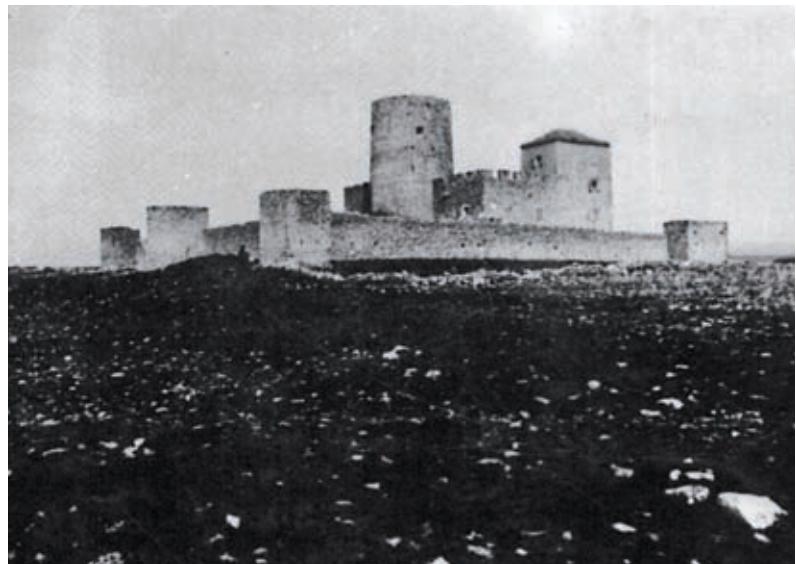

Kaštel Perušić

Kaštel, ili ono što je od njega ostalo, nalazi se na brijegu iznad Perušića, a do njega se iz Benkovca može doći i pješice. Put do Kaštela nije označen – put uz trafostanicu vodi uzbrdo pa čete, kada se uspnete, ugledati ovu nekoć zasigurno impozantnu utvrdu. Nažalost, njezin današnji izgled nije dostojan njezine veličine. Objekt je zarastao u visoku travu, a zidovi su urušeni. No ipak, do Kaštela se vrijedi popeti radi pogleda na okolicu.

Kao i obližnja crkva Marijina Uznesenja, Kaštel se u dokumentima prvi put spominje 1449. godine. Smatra se da je podignut u 14. ili 15. stoljeću. Bio je četvrtastoga tlocrta. Na uglovima su zidovi bili pojačani četverokutnim kulama, dok je središnjim dijelom dominirala okrugla kula visoka 18 metara. Svoj je izvorni izgled sačuvao do 1944. kada je porušen. Vidljivi su ostali tek ostaci vanjskoga zida.

Granica između Mletačke Republike i Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva protezala se u 15. i početkom 16. stoljeća nedaleko od Perušića. Osmanlije su ga zauzeli 1523. godine, nakon što je bosanski sandžak-beg, Gazi-Husein-beg, obližnju Ostrovicu osvojio za sultana Sulejmana Veličanstvenoga. Zahvaljujući činjenici da nije bio branjen, Kaštel je pošteđen razaranja kao i okolne crkve. Ostao je pod osmanskom upravom do 1647. kada su ga za Kandijskoga rata Osmanlije morali napustiti. Pod njihovom je vlašću bio još i između 1670. i 1683., nakon čega su ga u potpunosti napustili. ●

Crkva sv. Petke / Kolarina

Da biste došli do ove crkve, spustite se s ceste koja od Perušića vodi u Kolarinu u polje. Do crkve, nažalost, nema nikakvih oznaka, a i ponešto je skrivena od pogleda zbog raslinja, pa ćeće malo morati pogađati gdje je. Ipak, budući da se nalazi na groblju, okružena je karakterističnim stablima i grmljem pa, kada ih ugledate, skrenite na neasfaltirani put nizbrdo ili, još bolje, parkirajte i do nje nastavite pješice.

Sv. Petka (Paraskeva) još je jedna romanička crkva iz 12./13. stoljeća. Prvotno je bila posvećena Sv. Jurju i pripadala je srednjovjekovnom Podlužju gdje je bio nastanjen rod Jamometa. Bogato izrađen ikonostas nastao je u dvije faze: staroj (krajem 18. i početkom 19. stoljeća) i novoj (1892.), kada ga je dovršio slikar Dane Petranović. Crkva sv. Petke dijeli svoje osobine s grupom crkvica iz istoga vremena: Sv. Ivanom u Banjevcima, Sv. Arandelima u Miranjima i Sv. Mihovilom u Vukšiću. Sve su ove crkve romaničke jednobrodne građevine s poluoblom apsidom i poluvaljkastim svodom. Crkva sv. Petke je znatno izmijenila prvotni izgled, a najbolje je očuvan portal s izrazitim romaničkim osobinama. Uokvirena je luneta ukrašena reljefnim križem. Prozor na južnome zidu također je romaničkoga oblika. ●

Asseria

Turistički najatraktivniji lokalitet koji se nalazi oko sedam kilometara od Benkovca zasigurno je Asseria, napušteno i razrušeno liburnsko i rimsко naselje kod sela Podgrađa i Bukovića.

Asseria pobiđuje interes još od kraja 18. stoljeća kada je mletački putopisac Alberto Fortis, pun prosvjetiteljskoga entuzijazma, zdvajao nad razlozima njezine propasti i, potaknut povoljnom kupnjom jedne drevne nadgrobne ploče, kovao planove da se tamo jednom vrati "opskrbljen nužnom opremom za kopanje". Potkraj 19. stoljeća, točnije 1898. godine, u Asseriju dolaze bečki arheolozi i vrše prva stručna iskapanja, a njezine ostatke početkom 20. stoljeća obilazi i opisuje poznati pjesnik i putopisac Ante Tresić Pavičić. Sustavna arheološka istraživanja u Asseriji vrše se od 1998. i dovela su do mnogih zanimljivih spoznaja o životu u tome davno nestalom gradu.

Dovoljno je nekoliko minuta šetnje po razrušenim zidovima i već je jasno da je položaj ovoga grada bio vrlo važan. Grad se nalazio na dominantnoj uzvisini nad prometnim putem od antičkih naselja Jadere (liburnijsko naselje iz kojega se razvio današnji Zadar) i Nedinuma prema Varvariji i Burnumu. Iako u ostacima, zidovi koji su na mjestima debeli preko tri metra i danas djeluju vrlo moći i kiklopski. Lako je razlikovati rustične, ali pravilno oblikovane i slagane zidove iz doba klasičnoga Rima od onih iz kasnoantičkoga

nemirnog doba seoba naroda. Tada je pred prvim zidom sagrađen drugi, niži i rustičniji, sastavljen od različitih ulomaka ranijih zgrada arhitrava, oltara i nadgrobnih spomenika. Početkom 2. stoljeća kroz Asseriju je, predvodeći čitavu vojsku na putu u Daciju, prošao car Trajan, za čijega je vladanja Rimsko Carstvo doseglo najveći opseg i moć. U spomen na taj događaj Asserijati su podigli slavoluk na jednome od ulaza u grad.

O životnome standardu nekadašnjih stanovnika svjedoči i akvadukt koji je donosio vodu iz obližnjega Lisičića te forum na kojem su bile važnije javne zgrade. O njemu govore i brojni kameni nadgrobni spomenici različitih tipova koji su ovdje pronađeni - cipusi, stele i nadgrobne are. Osim uklesanih natpisa o samim stanovnicima Asserije, ti su spomenici i važan primjer antičke skulpture. Osim nadgrobnih spomenika arheolozi/-ginje su iz ruševina izvukli i ulomke različitih elemenata arhitekture i skulpture, od kojih je zasad najzanimljiviji veliki kameni oltar, koji je kao građevinski materijal bio ugrađen u kasnoantički zid. Oltar je oblika kvadra i izvorno se najvjerojatnije nalazio negdje na forumu. Na njegovoј je široj stranici reljef kapitolijske vučice s Romulom i Remom, a na užim su stranicama prizori vezani za prinošenje žrtve (vođenje bikâ) i za libaciju (kasnoantički obred štovanja vode). Ovaj se oltar uz druge vrijedne nalaze može razgledati u Zavičajnome muzeju u Benkovcu. Također,

Asseria

neki se predmeti iz Asserije nalaze u Muzeju antičkoga stakla u Zadru.

Slavno doba Asserije prošlo je davno. Jedini je znak stoljetnoga kontinuiteta na ovome mjestu crkvica sv. Duha koja postojano čuva mjesto kršćanskoga štovanja od kasne antike do danas. Današnja globalna informiranost, pojačani interes za putovanja i upoznavanje kultura koje su nam daleke, bilo prostorno bilo vremenski, otvaraju mogućnost da ruševine Asserije osim stručne publike ožive i privuku i druge brojne znatiželjнике/ce. ●

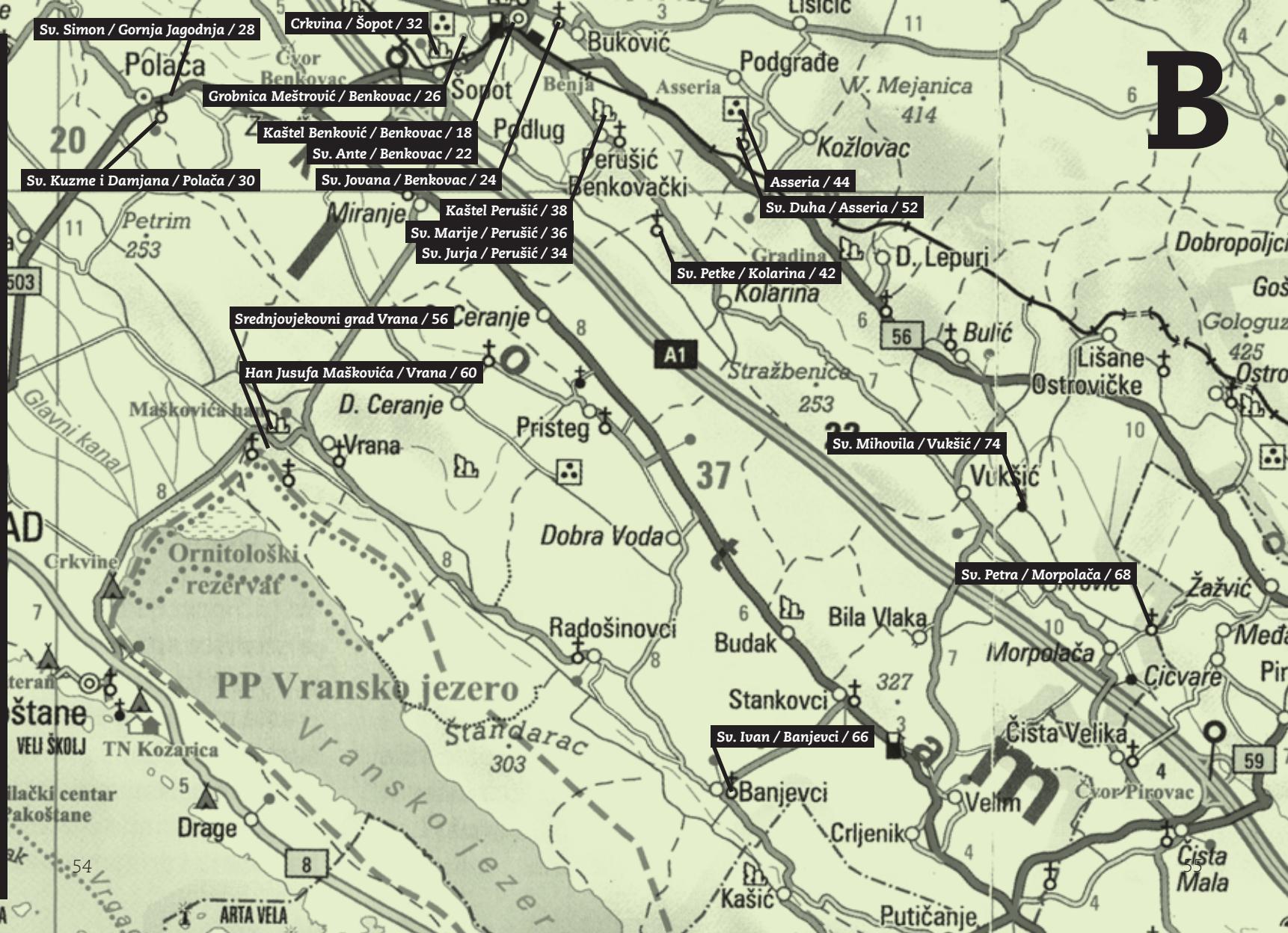
Crkva sv. Duha / Asseria

Dok močni kameni blokovi liburnske, rimske i kasno-antičke gradine leže napušteni već stoljećima, jedini ustrajan znak kontinuiteta mala je crkva okružena grobovima, sasvim prikladno posvećena Sv. Duhu. Nalazi se u samome srcu Asserije, na mjestu gdje je nekada bio rimski forum. Danas je to duguljasta jednobrodna crkva s kvadratnom apsidom, neobično asimetričnoga pročelja s tankom preslicom za zvono. Na pročelju su jednostavna vrata iznad koji se nalazi otvor u obliku križa. Drugi je ulaz na južnome zidu. Budući da crkva nije ožbukana, vidi se kamena građa različitih dimenzija, načina obrade i slaganja.

Današnje selo Podgrađe ne nalazi se na mjestu srednjovjekovnoga Podgrađa koje je, kao sjedište sudbenoga stola plemstva starohrvatske županije Luke, imalo istaknutu povijesnu ulogu. Nalazilo se bliže Asseriji, a time i crkvi sv. Duha. Današnja je crkvica sagrađena 1700. godine nakon konačnoga odlaska Osmanlija. Sagrađena je na ostacima romaničke crkve sv. Pavla koja je za vrijeme osmanske vladavine bila razrušena. Na tome se mjestu još prije romaničkoga sloja crkve nalazila starokršćanska crkva s kvadratnim narteksom koji je, kako se čini, u vrijeme prvih kršćanskih zajednica na Asseriji izvorno bio kršćanski mauzolej. Austrijski su arheolozi vršili prva istraživanja 1898. godine. Oblu apsidu kakvu je ova građevina imala u svim svojim fazama upravo su oni zamjenili pravokutnom kakvu danas vidimo. ●

B

Srednjovjekovni grad Vrana

Na putu od Benkovca prema Pakoštanama cesta prolazi kroz selo Vrana koje je u srednjovjekovnoj Hrvatskoj bilo jedno od važnih centara moći. Nažalost, od povijesnoga je sjaja danas malo vidljivo. Štoviše, neupućeni putnik lako može proći kroz ovo mjesto, a da ni ne primijeti dva kapitalna objekta ovdašnje kulture i povijesti, iako se oba nalaze uz samu cestu: vranski stari grad i han Jusufa Maškovića. To se pogotovo odnosi na vranski srednjovjekovni grad koji je zaista u lošemu stanju, rasutih zidova zaraslih u trnje, turistima posve nedostupan i nezanimljiv. Zaštita i obnova ovoga objekta te njegova kvalitetna prezentacija najširoj javnosti bila bi višestruko korisna. Procjenjuje se da je ovaj objekt očuvan tek oko 20% svog oblika. Nešto je bolje očuvan južni zid sa završnim vijencem i jednina od vrata, zatim kvadratna kula i samostanska kapela. Također je vidljiv i obrambeni opkop oko cijele utvrde.

Vranska se tvrđava spominje od 9. stoljeća. Tu se u početku nalazio benediktinski samostan koji je kralj Zvonimir u 11. stoljeću darovao Svetoj Stolici. Od 12. do početka 14. stoljeća u vranskome su samostanu templari, a nakon njih preuzimaju ga ivanovci. Među priorima ovoga samostana bile su i neke glasovite povijesne ličnosti poput bana Ivana Paližne u 14. stoljeću i bana Petra Berislavića koji se istakao u obrani ovoga dijela Dalmacije od Osmanlija. U tim je ratovima Osmansko Carstvo 1529. preuzele upravu nad Vranom,

Srednjovjekovni grad Vrana

čime je grad izgubio važnost kršćanskoga središta.
U Kandijskome ratu 1647. Vranu su privremeno zauzeli
Mlečani te su je tada, prije povratka Osmanlija, najvećim
dijelom i srušili. Tvrđava se nije više nikada obnovila, a
njezina je devastacija nastavljena do naših dana. ●

Han Jusufa Maškovića / Vrana

Han ili karavansaraj je u orijentalnim zemljama naziv za odmorište koje se nekada gradilo duž važnih putova za umorne putnike, doprinoseći pritom i protoku roba i ideja. Upravo kao i ovaj vranski, tipičan je han pravokutnoga tlocrta, izvana okružen visokim zidom.

U sredini je pravokutno dvorište okruženo prostorijama za smještaj putnika i njihovih životinja.

Maškovićev se han nalazi uz samu cestu koja iz Benkovca preko Miranja vodi u Vrano te dalje pored ornitološkog rezervata i parka prirode Vranskog jezera u Pakoštane.

Zasad nije prezentiran onako kako bi zbog svoje važnosti trebao biti, no dobra je vijest da će Vrana zahvaljujući projektu obnove Ministarstva kulture Republike Hrvatske koji će se financirati sredstvima iz fondova Europske unije u zdanjuhana dobiti hotel, restoran, malu zbirku i prostor za kulturne događaje.

Vanjski zidovi hana u priličnoj su mjeri očuvani, a oko same se zgrade može naći razbacan građevni materijal koji mu pripada. Očuvana je i glavna zgrada te ostaci zgrada na istočnoj i zapadnoj strani, na kojima se mogu uočiti lukovi karakteristični za orijentalno graditeljstvo.

Poput Maškovića, gradnju hanova omogućavali su svojim donacijama bogati i pobožni pojedinci koji su na taj način doprinosili svojoj zajednici. Mašković je svoju zadužbinu dao sagraditi 1644. godine upravo

u rodnoj Vrani koju je davno bio napustio, ali je očito nije zaboravio. Međutim, zbog njegove prerane smrti već 1645. godine, han nije dovršen onako kako je bio zamišljen. Tijekom stoljeća doživio je i znatne preinake i oštećenja. Unatoč tomu ostaje najznačajniji spomenik islamske svjetovne arhitekture u Hrvatskoj.

Jusuf Mašković, moćni kapudan-paša (admiral osmanske ratne mornarice) i sultanov miljenik te jedan od naju-tjecajnijih ljudi Osmanskoga Carstva, rodio se u Vrani 1606. Zahvaljujući sposobnosti i okretnosti uzdigao se od skromnoga seoskog momka do visokoga položaja admirala. Predvodio je vojsku Osmanskoga Carstva u Kandijskome ratu protiv Mletaka i 1645. zauzeo Kretu. Povijest ga pamti kao uzornoga vojskovođu koji se časno ponio prema poraženim i zarobljenim Mlečanima, dopustivši im da slobodno napuste otok. Ovaj ga je potez, međutim, koštao života. Upao je u nemilost sultana i 1645. je smaknut u Carigradu. ●

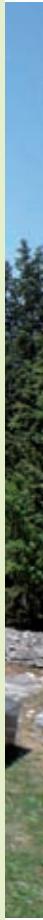

Crkva sv. Ivana Krstitelja / Banjevci

Crkva sv. Ivana Krstitelja vrlo je zanimljiva romanička građevina iz 12. stoljeća. Kao i Sv. Mihovil u Vukšiću, Sv. Petka u Kolarini i Sv. Mihovil u Miranjima, radi se o jednobrodnoj crkvi s poluoblom apsidom i poluvaljkastim svodom. Sličnost s crkvom u Miranjima još je veća, jer obje na pročelju imaju kulu-zvonik. Zvonik sv. Ivana jednak je širok kao i sama crkva, a iste su i tehnike zidanja. Duž bočnih je zidova crkva ojačana potpornjima pravokutnoga presjeka.

Prvobitan oblik crkve očuvan je do današnjih dana. Sa sjeverne strane do oltara crkva je proširena da bi se dobio prostor za sakristiju i vjernike (sakristija se u spisima prvi put spominje 1822.). Crkva ima okruglu apsidu: prostor između baroknoga oltara i apside ispunjen je kamenjem. Dva sjeverna kontrafora (zidna podupirača) uklopljena su u zidove proširenoga dijela crkve/sakristije. Crkva je bila obnovljena tek 1718. godine. ●

Crkva sv. Petra / Morpolaća

Crkvu sv. Petra naći ćete tako da iz Benkovca krenete prema Vukšiću. Možete ići kroz Perušić i Kolarinu, a možete i cestom prema Kožlovcu i Lepurima. Kada dođete u Vukšić, nastavite u smjeru Šibenika, ali skrenite istočno, prema selu Proviću. Morpolaća je iza Provića, otprilike osam kilometara od Vukšića. Crkva se nalazi usred prostranoga polja van sela. Na nju, nažalost, ne upućuju ni putokazi ni oznake. Kraj trafostanice skrenite lijevo na bijeli put i nakon nekoga vremena ćete doći ravno pred ovaj zaštićeni spomenik kulture. Fasadu bi trebalo očistiti od grafita, drveni strop zvonika popraviti te svakako uz cestu postaviti oznake kako bi se ova vrijedna građevina mogla lakše naći.

Prema mišljenju povjesničara umjetnosti i akademika Ive Petricolića ova crkva datira u razdoblje rane romanike. Za razliku od crkve sv. Ivana u Banjevcima koja također ima istaknut zvonik na pročelju, zvonik sv. Petra je uži od same crkve. Radi se o jednostavnoj jednobrodnoj građevini s nekom vrstom izdužene, poluvaljkasto nadsvodene zaobljene apside. Zvonik je kvadratne osnove i jednom stranom priljubljen uz crkvu. Preostale tri strane raščlanjene su visećim slijepim lukovima, a sam je vrh s jednostrukim otvorom nastao kasnije. Prizemlje zvonika ima zidani svod. Crkva je zaštićeni spomenik kulture i obnovljena je 1988. godine.

U zvoniku se nasuprot ulaznim vratima s desne strane nalazila kamenica za blagoslovljenu vodu,

Crkva sv. Petra / Morpolaća

postavljena na nadgrobni spomenik koji je bio upotrijebljen kao podnožje kamenici. Na spomeniku se primjećivalo samo nekoliko starohrvatskih slova. Ostali dio natpisa bio je premazan žbukom vjerojatno u doba postavljanja spomenika ispod kamenice. Nakon uklanjanja žbuke na nekim se mjestima primjećuju ostaci vapna, čvrsto srasli s kamenom. Slova u natpisu nisu oštećena, osim prvoga kraka slova M u petom redu. Pismo na spomeniku je bosančica. Spomenik se bez dvojbe nalazio na groblju uz crkvu, pa je svojedobno poslužio kao postolje za kamenicu kod ulaza u crkvu. ●

Crkva sv. Mihovila /Vukšić

Vukšićka crkva sv. Mihovila nalazi se u polju nedaleko od samoga Vukšića, petnaestak kilometara jugoistočno od Benkovca. Do nje se može doći na dva načina. Možete krenuti cestom prema Kninu i skrenuti desno nakon Bulića. Put će vas odvesti do središta mjesta, gdje trebate skrenuti lijevo prema Šibeniku. Nakon nekoliko kilometara doći ćete do odvojka koji vodi desno za Stankovce i Pirovac, a vi produžite ravno još otprilike 300 metara. Lijevo se odvaja put koji vodi ravno na vukšićko groblje pred crkvu sv. Mihovila.

Druga je mogućnost preko željezničke pruge krenuti iz Benkovca prema Perušiću i Kolarini. U tom ćete slučaju proći čitavom duljinom Vukšića (oko pet kilometara) i doći do odvojka za Stankovce i Pirovac. Nakon odvojka nastavite ravno još 300 metara i doći ćete do lijevog odvojka koji vodi do crkve. Budući da se Vukšić nalazi na kosini brijege koji se proteže paralelno s poljem, pogledom ćete moći obuhvatiti prilično veliko područje na suprotnoj strani polja. Na primjer, prema sjeveroistoku se vidi karakterističan oblik Mačkova kamena iznad sela Ostrovice, koje je u srednjem vijeku bilo važno uporište Šubića Bribirskih.

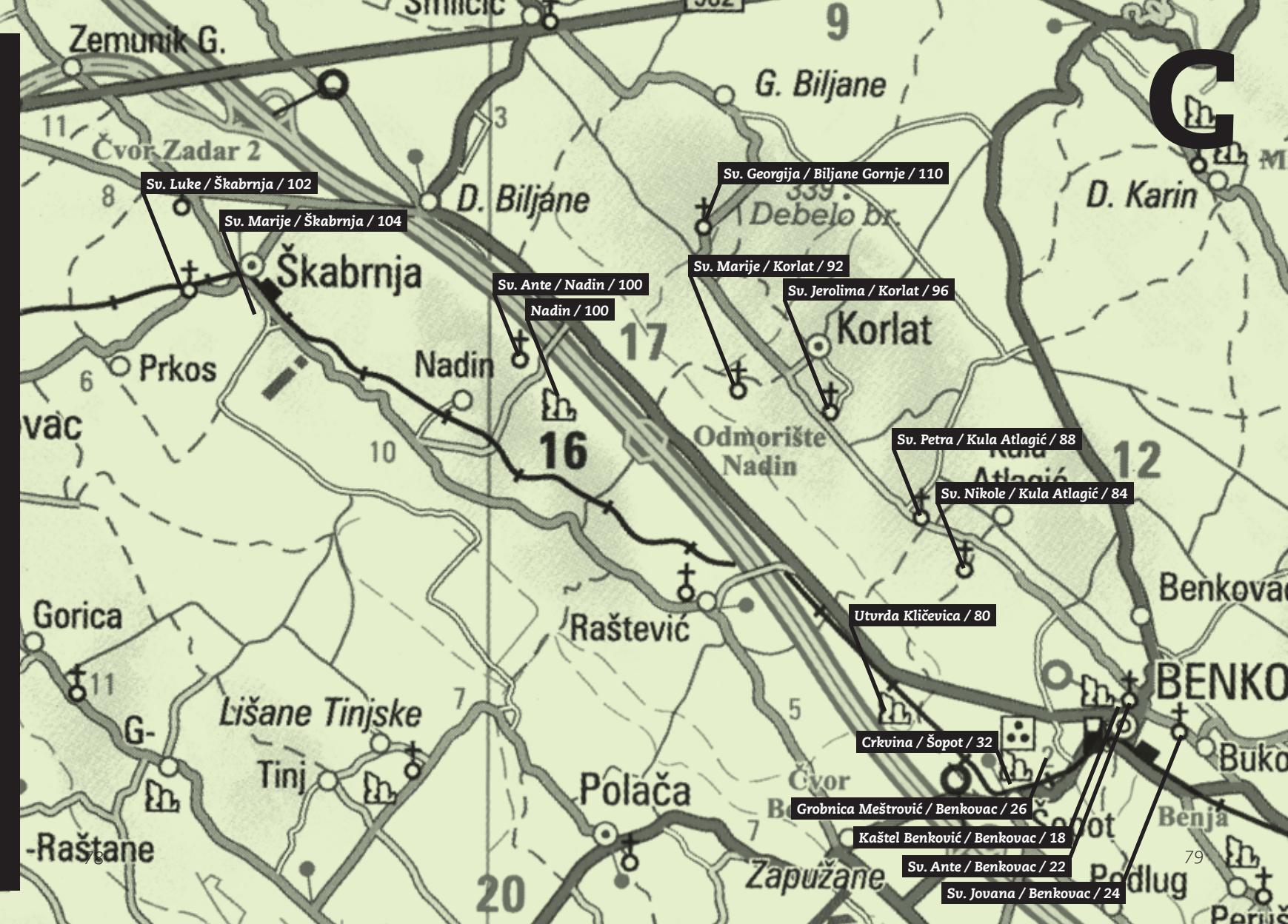
Crkva je ožbukana i sasvim jednostavna. Radi se o jednobrodnoj crkvici s produljenim pravokutnim svetištem i preslicom na golome pročelju okružena grobovima. Osobito se ističe masivni kameni križ uz južnu fasadu.

Pretpostavlja se da je na ovome mjestu postojala predromanička ili starokršćanska građevina. Produljeno pravokutno svetište današnjega zdanja zapravo je izvorna crkva sv. Mihovila iz doba romanike, sagrađena u 12. ili 13. stoljeću. Poput srodnih crkava u Banjevcima, Miranjima i nedalekoj Kolarini, ova je crkvica imala poluoblu apsidu i poluvaljkasti svod. Današnji je izgled rezultat nekoliko pregradnji koje su uslijedile nakon prestanka ratova s Osmanlijama. Apsida je porušena, a originalna je crkva postala svetište dograđenoj crkvi koju danas vidimo. Dograđeni se dio prilično skladno nadovezuje na izvornu crkvu, koristeći istovjetne oblike prozora i vrata na oba dijela. ●

G

Utvrda Kličevica

Utvrda Kličevica nalazi se u neposrednoj blizini autoceste Zagreb – Split, pa je svi koji jure tom prometnicom u pravcu Splita mogu nakratko vidjeti ako malo prije izlaza za Benkovac pogledaju nalijevo. Do utvrde se iz Benkovca stiže cestom koja vodi prema Zadru ako se koji kilometar nakon izlaza iz Benkovca skrene lijevo (postoji oznaka). Asfaltirani put vodi preko željezničke pruge, malo zatim nestaje, nastavlja se makadamom, malo po čistini, a malo kroz borovu šumu. Utvrda se prilazi šumskom stazom i to s njezine stražnje strane kojom dominira moćna visoka okrugla kula na sjevernom uglu. Kličevica se nalazi na povиšenome položaju ispod kojega, barem u proljeće, žubori istoimeni potok. Stanovnici su, dakle, imali izvor svježe vode odmah ispod zidina. Ispred južnoga zida utvrde nalazi se mala čistina ispod koje je strmi spust do potoka. Ovdje je i ulaz u utvrdu. Utvrda i prilazi do nje u zapuštenome su stanju. Budуći da se radi o lokalitetu koji osim atraktivnoga kulturno-povijesnog sadržaja pruža i mogućnost uživanja u prirodnome okolišu, potrebno je obaviti daljne zaštitne i restauratorske radove te redovito uređivati okoliš.

Kada je 1409. ugarski kralj Ladislav Napuljski Veneciji prodao Dalmaciju za 100 000 dukata, benkovačko se područje odjednom našlo na granici mletačke Dalmacije i Hrvatske u sastavu Ugarskoga kraljevstva. Utvrdu su sagradili Kurjakovići sredinom 15. stoljeća,

Utvrda Kličevica

a njezina je lokacija odmah postala predmetom spora s Venecijom, koja je gradnju ove utvrde doživjela kao direktnu prijetnju. Stoga su i poduzeli odgovarajuće korake – urgirali su kod ugarskoga kralja Matije Korvina da se gradnja zaustavi. Međutim, nadolazeća prijetnja od sve češćih prodora Osmanlija utjecala je na dovršetak izgradnje. Čak štoviše, gradnja sličnih obrambenih objekata se intenzivirala, pa su tako sagrađene i utvrde Benković, Perušić i Polača, a i sami su Mlečani na svojoj strani utvrdili Vranu i Nadin. Ipak, Osmanlije su ih do 1538. sve osvojili. ●

Crkva sv. Nikole / Kula Atlagić

Današnje mjesto Kula Atlagić nalazi se na mjestu srednjovjekovnih sela Opatije, Bojišta i Tihlića, a pod današnjim se imenom spominje od kraja 17. stoljeća. Imena ovih srednjovjekovnih sela ostala su sačuvana u imenu bunara Opatija i okolnim njivama koje se zovu Bojišta.

Današnje ime dolazi od obitelji Atlagić koja je u mjestu imala svoje dvore, odnosno kulu. Jedan od Atlagića bio je navodno i Atli-agu koji se istaknuo pri osvajanju Klisa 1537. i, ako je vjerovati legendi, odrubio glavu kapetanu Klisa Petru Kružiću (1491.–1537.).

U Kulim Atlagić nalaze se dvije crkve posvećene istome sveću – Sv. Nikoli. Crkva sv. Nikole, izvorno posvećena Sv. Mateju, tipičan je primjer jednostavne gotičke crkve sa šiljastim svodom u brodu i svetištu. Nalazi se na groblju u Kuli Atlagić, neposredno uz cestu koja iz Benkovca vodi prema Korlatu. Crkva je skromnoga izgleda i manjih dimenzija (duga je 6,24 m, a široka 4,24 m). Nad pročeljem se diže ponešto nesrazmjerno velika preslica. Njezina je zanimljivost u tome što su na bočnome portalu crkve ostali uzidani podaci o vremenu gradnje, o naručiteljima i o majstorima koji su je sagradili, dakle gotovo kompletan ugovor o gradnji. Ukrlesani tekst glasi:

+AN(N)O D(OMI)NI MCCCCXXXVI DIE XXV MENSIS
OCTVBRI FVIT C(ON)PLETA ECLESIA ISTA TRES MAGISTRI
ERA(N)T LVPUS NICOLAS G(E)ORGIVS DE IADRA P(RO)
CVRATORES ECLESIE NICOLAVS DRACETIC ET RATCO
COLANC ET VNIVERSIS VIRI VILE TICLICHI.

Tekst navodi da je crkva dovršena 25. listopada 1446. i da su majstori graditelji bili Vuk, Nikola i Juraj iz Zadra, a predstavnici sela Tihlića, kako se Kula tada zvala, bili su Nikola i Ratko. Iznad ulaza na zapadnoj strani u pravokutnoj je niši očuvan čirilični natpis s imenima donatora i imenom protomajstora Antonija Škotija iz Skradina koji je očito 1795. godine obnavljao crkvu. Crkva je prije rata posjedovala razmjerno velik, ikonografski prebogat ikonostas, djelo majstora iz benkovačke crkve sv. Jovana.

Zalaganjem episkopa Nikodima Milaša 1893. godine nasuprot crkve sv. Nikole podignuta je istoimena crkva jedinstvenih historicističkih oblika. Križnoga je tlocrta sa slijepom kupolom podignutom iznad centralnoga dijela. Pročelje s trijemom i polukružnim aneksom iznad kojega je jednostruka preslica nema pandana u arhitekturi Dalmacije svoga doba. Uzornom je tehnikom zidana klesanim kamenom. Ikone za ikonostas nastale 1910. godine rad su akademskoga slikara-ikonopisca Simeona Vukojevića. ●

Crkva sv. Petra / Kula Atlagić

Još jedna u nizu zanimljivih građevina na srednjovjekovnoj Velikoj cesti (lat. Via magna) od Nina do Knina je crkva sv. Petra iz 11. stoljeća. Oko tri kilometra od Benkovca u Kuli Atlagić treba skrenuti lijevo na makadam i proći nekoliko stotina metara šumom. Kao i za mnoge druge zapostavljene lokalitete, tako ni za ovaj, zasad, ne postoji putokaz ili informativna ploča.

Crkva se nalazi na maloj uzvisini. Jednobrodna je i ima pravokutnu apsidu, a njezinoj stilskoj čistoći i jednostavnosti doprinosi i bijela boja kojom je prekrivena fasada. Osobito je atraktivnom čini na koji su raščlanjeni zidovi: četiri lezene dijele bočne zidove na po tri plohe koje su povezane visećim arkadama. Za razliku od većine drugih crkava iz razdoblja predromanike i romanike na ovome području koje su tijekom stoljeća doživjele različite preinake i razne dogradnje, sv. Petar je sačuvao svoj izvorni oblik. Nakon što je početkom devedesetih za vrijeme rata bila razrušena, crkvica je rekonstruirana 1999./2000. U zidovima je crkve tijekom obnove pronađeno dosta ulomaka kamenih reljefa s predromaničkim pleternim dekorativnim elementima. Među njima je i jedan natpis s imenom dostojanstvenika Budimira. Crkva je vezana i za povijest templara, srednjovjekovnoga viteškog reda, koji su u blizini crkve imali svoj hospicij. ●

Crkva sv. Marije / Korlat

Korlat i Benkovac je nekada povezivala za ovo područje važna Velika cesta (lat. Via magna), a danas ih povezuje cesta koja vodi od Benkovca prema zapadu – cesta koja prolazi kroz mjesta Kula Atlagić, Korlat, Gornje Biljane, Smilčić. Korlat je kao mjesto prilično rastegnut i smješten je sa sjeverne strane ove ceste, a crkva sv. Marije nalazi se na vrlo uočljivome briježu s južne strane ceste. Potrebno je, dakle, lijevim odvojkom skrenuti kod raspela uz cestu i nakon pola kilometra naći ćete se pred ulaznim vratima groblja i ovom skromnom, ali zanimljivom crkvom. Kao i uvijek na ovakvim uzvisinama, pogled će vam najprije obuhvatiti panoramu okolnoga krajolika – prostranu ravnicu s istaknutim uzvisinama kao što je, na primjer, moćna Nadinska gradina na zapadu.

Od crkve su, nažalost, ostali samo zidovi. Radi se o jednobrodnoj građevini s jednom polukružnom apsidom i jednostavnim pročeljem na kojem nedostaje zvonik na preslicu za dva zvona. Sjeverni zid i apsida sazdati su od uočljivo pravilnijih kamenih kvadara. Između broda i apside još uvijek stoji i luk.

Osim glavnoga ulaza postoji i ulaz s južne strane, zanimljiv zbog natpisa na glagoljici uklesanoga u pravokutnu ploču. Južni je zid otvoren i s dva polukružna prozora, tipična za barokno razdoblje.

Spomenuti natpis iznad južnoga ulaza, obavještava nas: crkvu sv. Marije je 1751. godine sagradio je "pop

Marko sa svim pukom". Crkva je zapravo tada nakon stradanja za vrijeme učestalih borbi s Osmanlijama bila obnovljena i barokizirana. Prije nje je na položaju u blizini koji se zove Sv. Nediljica postojala starohrvatska crkva sv. Marije iz 11. stoljeća, koja je nastradala za vrijeme osmanskih napada krajem 15. stoljeća.

U Korlatu je postojao i srednjovjekovni kaštel, vidljiv na poznatoj karti zadarskoga i šibenskoga kraja mletačkoga kartografa M. Pagana, nastaloj oko 1520. godina. I kaštel je srušen za vrijeme okršaja s Osmanlijama. Za vrijeme posljednjega rata u Hrvatskoj crkva je opet stradala. ●

Crkva sv. Jerolima / Korlat

Crkva sv. Jerolima iz 12./13. stoljeća, uništena za vrijeme posljednjega rata u Hrvatskoj, bila je vrijedna romanička građevina s poluvaljkastim svodom. Nalazila se tik uz Veliku cestu (lat. Via magna), važan put Lučke župe koja je obuhvaćala područje današnjih Ravnih kotara. Cesta je povezivala Nin i Knin, a velikim je dijelom prolazila kroz benkovačko područje. Do ostataka crkve može se doći ako na putu iz Benkovca uz čemprese s desne strane skrenete u polje. Nažalost, osim šumarka ovih ozbiljnih stabala i par gomila kamene građe, nema se što drugo vidjeti.

Korlat je i nakon prodaje Dalmacije Mlečanima 1409. ostao pod upravom hrvatskoga bana. U njemu su živjeli plemići iz obitelji Korlatović po kojima današnje naselje nosi ime. Korlatovići su u blizini imali i svoj Kaštel koji se spominje 1505. godine. 1536. godine osvojila ga je i zapalila vojska Osmanskoga Carstva. ●

Nadin

Antički Nedinum bio je poput Asserije liburnsko i rimsко naselje gradinskoga tipa. Nalazio se na važnoj cesti koja je spajala Zadar, Asseriju i Varvariju te vodila dalje prema Burnumu, odnosno Scardoni. Iz njega je rodom i poznati rimski jurist i senator Gaj Oktavije Prisko koji je živio za vrijeme vladavine cara Trajana (2. stoljeće).

Očuvane megalitske zidine vjerojatno su nastale u 1. stoljeću. Antički grad Nedinum još nije istražen i do nalaza se nije došlo sustavnim radom arheologa/inja, već manje-više slučajno. Štovanje ženskih božanstava bilo je uobičajeno u Liburna - među antičkim je nala-zima i vrijedan spomenik božice Latre koja se među Liburnima u Nadinu osobito štovala. U Arheološkome muzeju u Zadru čuvaju se neki natpisi, a neki su uzidani u kuće ispod gradine.

O važnosti Nadina svjedoči i dugotrajna borba koju su Mletačko i Osmansko Carstvo vodili za kontrolu nad ovim "ključem Ravnih kotara". U srednjemu je vijeku Nadin bio mletačka, a potom osmanska utvrda: u 15. su ga stoljeću Mlečani utvrdili, ali su ga 1538. godine Osmanlije ipak osvojili i dogradili. Mlečani su ga ponovo osvojili 1647. za vrijeme Kandijskoga rata, ali su i razorili utvrdu.

Župna crkva sv. Ante sagrađena je u 17. stoljeću nakon odlaska Osmanlija. Obnovljena je u 19. stoljeću. Za posljednjega rata u Hrvatskoj je porušena, ali i obnovljena. Zanimljivo je da su obnovu crkve pomogli stanovnici Premanture u Istri, potomci Nadinjana izbjeglih u Istru još za vrijeme mletačko-osmanskih ratova. ●

Crkva sv. Luke / Škabrnja

Na groblju u Škabrnji nalazi se crkvica sv. Luke sagrađena u 13. stoljeću. Oko nje nalazilo se srednjovjekovno selo Kamenjane koje je u 13. i 14. stoljeću bilo u posjedu velikaške obitelji Šubić, a kasnije su tamo zemlju kupovali i Zadrani, tj. zadarski patricijat. Šiljasti je svod sagrađen u 15. stoljeću. Krajem 17. stoljeća crkva je pretrpjela oštećenja nakon kojih je obnovljena, a slično se dogodilo i tijekom posljednjih ratnih zbivanja u Hrvatskoj. Danas je posve obnovljena.

Unutrašnjost crkve je jednobrodna i završava širokom poluoblikom apsidom. Presvođena je šiljastim gotičkim svodom ojačanim dvjema poprečnim pojascima. Na sredini apside je mali prozor, a na pročelju iznad portala nalazi se također jedan uski, gotički prozor iznad kojega je i mali okrugli otvor. Na sjevernom bočnom zidu nema otvora, dok južni ima bočna vrata i otvor koji je prije prorez nego prozor. Zvonik na preslicu s dva luka kasnija je dogradnja. ●

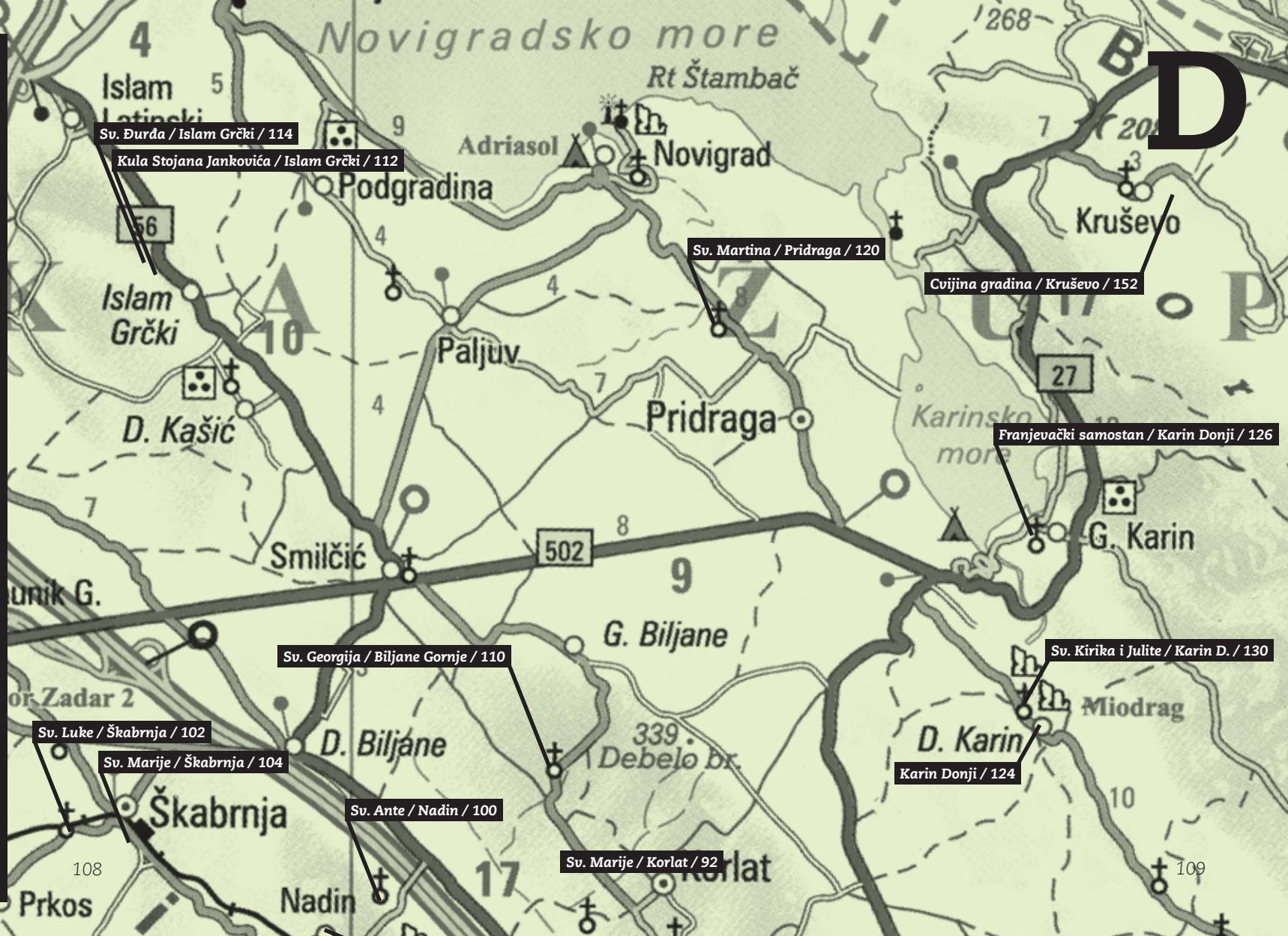
Crkva sv. Marije / Škabrnja

Crkva sv. Marije nalazi se na kraju Ambara, zaselka Škabrnje. Do nje je najlakše doći ako na putu iz Zadra prema Benkovcu skrenete s glavne ceste desno, neposredno prije ulaska u Škabrnju. Crkva je vidljiva s glavne ceste, pa je nije problem naći. Obnovljena je i konzervirana, a ono što je čini posebnom vidljivi su ostaci starije građevine predromaničkoga šesterolista u kojem kao da se ugnijezdilo svetište kasnije gradnje.

Crkvicu su kao rodovsku zadužbinu u 11. stoljeću podigli preci lučkoga župana Kuzme, koji je svoj udio prepustio benediktinskomu samostanu sv. Krševana u Zadru, o čemu svjedoči isprava iz 1166. godine. Crkva je centralna šesterolisna građevina te je kao takvu možemo svrstati u značajnu skupinu šesterolisnih crkvica starohrvatske sakralne arhitekture, od kojih se većina nalazi upravo na području sjeverne Dalmacije. U mjestu Pridraga nedaleko od Benkovca ostaci su šesterolista sv. Mihovila, a sličan je tip crkvice pronađen i u nedalekome Kašiću. Ostaci sličnih građevina pronađeni su i u Zadru i Splitu. Crkvica je u početku bila posvećena sv. Jurju, a u 13. stoljeću postaje župna crkva stanovnika srednjovjekovnih sela Podberjana i Starovšana (današnji Gornji Zemunik), kada je produžena i presvođena, a dobiva i novo pročelje. Ispod crkve arheolozi/-ginje su pronašli i ostatke antičke građevine. Oko crkve je bilo srednjovjekovno groblje, o čemu svjedoče nalazi nakita. ●

Crkva sv. Georgija / Biljane Gornje

Ako se iz Benkovca uputite cestom prema zapadu, proći ćete kroz Kulu Atlagić i Korlat te doći u selo Biljane Gornje u kojem se malo iznad ceste nalazi crkva sv. Georgija. Već se u prvim defterima³ nastalima po ustanovljenju Kliškoga sandžaka 1537. godine crkva spominje kao pravoslavna. Razmjerno velik ikonostas uobičajene konstrukcije i ukrasa sadrži brojne ikone sa scenama Velikih praznika, Kristovih muka i pojedinačnih svetitelja. Nastao je u prvim desetljećima 19. stoljeća i djelo je slikarske radionice Sudarević iz Knina.

Crkva ima karakteristike gotičkoga stila. Radi se o jednobrodnoj građevini šiljastoga svoda ojačanim kamenom pojasmicom. Na pročelju se nalaze zvonik na preslicu i rozeta iznad glavnoga ulaza.

Kada se nakon odlaska Osmanlija u 18. stoljeću aktivirala gradnja kršćanskih sakralnih objekata, na crkvi su izvršene velike promjene – brod je produžen i proširen (ponešto nepravilno u odnosu na glavnu os), zbog čega je srušena originalna apsida.

Nekada se ovdje nalazilo selo Draginići iz kojega je potjecala i poznata zadarska plemićka obitelj Nozdrinja, čiji su se članovi tijekom sukoba oko Zadra između ugarskoga kralja Ludovika I. i Venecije u 14. stoljeću istakli kao Ludovikovi saveznici. ●

³ Defter ili teftir je katastarski porezni popis koji je vodilo Osmansko Carstvo. Defteri su sadržavali podatke o selima, kućanstvima i broju ljudi (odrasli muškarci i udovci), kao i o etničkim grupama na prostoru Carstva.

Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki

Naselje Islam Grčki danas je na mjestu je srednjovjekovnih sela Tršćana i Kaćine Gorice koja su se nalazila na važnoj prometnici poznatoj kao Velika cesta (lat. Via magna), koja je u srednjem vijeku povezivala mnoga mjesta Lučke župe. Do Islama se dolazi Jadranskom magistralom. Iz Zadra vozite do čuvenoga Zelenog hrasta, skrenite desno kroz Islam Latinski i za nekoliko čete minuta s vaše desne strane ugledati krušništvo jedne neobične zgrade - Kule Stojana Jankovića.

Kula Stojana Jankovića je reprezentativni primjer obrambeno-stambene arhitekture u Ravnim kotarima, a sastoji se od stambenih i gospodarskih zgrada te dvorišta okruženih visokim zidom. Najupečatljivija je visoka kula s istaknutim kruništem, tzv. donžon kula (glavna utvrda), nastala tek u 19. stoljeću kao romantičarski dodatak. Nakon potpunoga uništenja cijelog kompleksa i arboretuma u ratnome sukobu devedesetih, kompleks se obnavlja pod nadzorom Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Ova iznimna cjelina čuva arhivske zbirke vezane ne samo za prošlost obitelji Janković i Desnica, već i za povijest čitavoga kraja. U očekivanju završetka obnove Kule reprezentativna zbirka ikona i štafelajnih slika (osobito portreta) te predmeti primjenjene umjetnosti i namještaj još su dijelom pohranjeni u Zagrebu, Zadru i Beogradu. Tek je dio etnografske zbirke iz Muzeja grada Biograda vraćen u Kulu.

Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki
Crkva sv. Đurđa / Islam Grčki

U neposrednoj blizini Kule nalazi se i crkva sv. Đurđa / Georgija, jednostavna jednobrodna romanička crkva s jednom poluoblom apsidom (fotografija na stranici 116). Na pročelju je kasnije pridodana preslica za zvono. U crkvi je sahranjen pisac Vladan Desnica sa suprugom Ksenijom.

Stojan Mitrović, odnosno Janković kako je nazvan po ocu Janku Mitroviću, bio je kao i njegov otac vojni zapovjednik u mletačkoj službi. Istaknuo se za vrijeme osmansko-mletačkih ratova u 17. stoljeću te je u Islamu za svoje zasluge od Venecije dobio posjed, zemljište i kulu, do tada u posjedu osmanlijskoga velikaša Jusuf-age Tunića. Islam su do 1647. godine držali Osmanlije i tu su imali svoju utvrdu. Na mjestu Islama se prije dolaska Osmanskoga Carstva nalazila utvrda Vespeljevac (poznata i pod nazivom Učitelja vas). Islam je od sredine 18. stoljeća podijeljen na Latinski i Grčki. Pisac Vladan Desnica (1905. - 1967.), autor važnih djela hrvatske moderne književnosti poput Zimskog ljetovanja, Proljeća Ivana Galeba i drugih, potomak je obitelji Mitrović, odnosno Janković.

Neke od najljepših stranica Proljeća Ivana Galeba zamišljene su i napisane u Kuli. ●

Crkva sv. Martina / Pridraga

Crkva sv. Martina sagrađena je u 5. ili 6. stoljeću i do današnjih je dana očuvana u izvornome obliku, što je čini jednim od najznačajnijih primjera ranokršćanske arhitekture na ovome području. Nakon stoljeća postojanja stradala je za posljednjega rata u Hrvatskoj nakon kojega je, ipak, potpuno obnovljena.

Crkva se nalazi na pridraškome groblju, uz prometnicu koja vodi iz Novigrada prema Pridrazi. Nasuprot crkve s druge strane prometnice vidljivi su ostaci predromaničke crkve sv. Mihovila.

Sv. Martin je jednobrodna crkva sa svetištem u obliku trolista (ostaci ranokršćanskih crkava sličnoga tipa pronađeni su i u Bilicama kod Šibenika i u Sutivanu na Braču). Vanjski su zidovi raščlanjeni lezenama koje su na površini apsida povezane slijepim lukovima. Na bočnim se zidovima nalaze po dvije bifore, a jedna je na pročelju iznad glavnoga ulaza. Pročelje je kasnije dobilo i zvonik na preslicu.

Na oltarnim su pregradama pronađeni i ulomci predromaničke skulpture iz 9. stoljeća. Na jednome je ulomku prikaz konjanika s mačem i kopljem (možda se radi upravo o Sv. Martinu), a na drugome, koji se čuva u splitskome Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, vidi se lik lava. U tom razdoblju figurativni prikazi nisu bili uobičajeni, već su dominirali dekorativni reljefi.

S južne strane crkve sv. Martina otkriveni su i ostaci osmerokutne krstionice koja je na istočnoj strani

imala istaknutu polukružnu nišu, a u sredini je bio šesterokutni krsni zdenac.

Nedaleko od crkve sv. Martina u antičko se doba nalazila rimska vila, uz koju je u doba predromanike (9./10. stoljeće) sagrađena starohrvatska crkvica sv. Mihovila, građevina šesterolisnoga oblika koji je čest u sjevernoj Dalmaciji. Od crkvice je ostao samo temelj. ●

Karin Donji

Ako se iz Benkovca uputite u pravcu sjevera, nakon desetak kilometara po nedavno obnovljenoj cesti dolazite do Karina, mjesta čija dokumentirana povijest seže do predrimskoga vremena. Ostaci utvrda koje su oko Karina tijekom tisućljeća gradili Iliri, Slaveni, Osmanlije i Mlečani vidljivi su i danas. Do utvrda staroga karinskog grada dolazi se ako sa ceste od Benkovca prema Karinu skrenete prema Popovićima. Ubrzo nakon skretanja ugledat ćete na uzvisinama iznad ceste više fortifikacijskih struktura različitih stupnjeva urušenosti. Do njih se strmom stazom može doći pješice.

Od Ilira koji su živjeli na području Karina ostali su fragmenti keramike i dijelovi hrama božice Latre. Rimljani, koji su Karin zvali Corinium, sagradili su u njemu amfiteatar. Nakon velikih seoba naroda i dolaska Hrvata, grad su, prema predaji, Lapčani dobili od kralja Dmitra Zvonimira kao vjenčani dar za njegovu kćer Klaudiju, koja je postala suprugom Lapčanina Vonihe. U 10. ga stoljeću spominje i znаменити bizantski car i povjesničar Konstantin Porfirogenet. Karin je bio pod vlašću hrvatskih plemića Gusića, Kurjakovića i Karlovića, nakon njih pod vlašću Osmanlija i Mlečana. Današnji se Karin sastoji od nekoliko naselja, a mnogi ga posjećuju zbog atraktivnoga položaja na obali dubokoga Karinskog zaljeva. ●

Franjevački samostan / Karin Donji

Na iznimno slikovitom mjestu na obali nalazi se Franjevački samostan Blažene Djevice Marije. Do njega se dolazi kriuvadavom cestom koja se zajedno s rječicom Karišnicom spušta do mora. Ušće Karišnice nalazi se po-red samoga samostana. Franjevački samostan u Karinu podignut je u 15. stoljeću, možda upravo na mjestu gdje se nekada nalazio mnogo stariji benediktinski samostan. Utemeljio ga je, kako se smatra, Nikola Lapsanović, gospodar grada Karina, potomak hrvatskoga roda Lapčana. Samostan je pretrpio velika oštećenja u vrijeme osman-sko-mletačkih sukoba, a temeljitu je obnovu doživio početkom 18. stoljeća. Prvotna samostanska zgrada imala je samo prizemlje i prvi kat, a prilikom obnove u 18. stoljeću dograđen je i drugi kat. Bio je građen u gotičkome stilu, o čemu svjedoči oblik zazidanih prozora na crkvi i zvoniku. Umjesto njih su u doba obnove u 18. stoljeću, po završetku osmanske vladavine, otvoreni polukružni barokni prozori. Uz jednostavnu jednobrodnu crkvu gotičkoga stila nalazi se malen i klaustar. Za vrijeme posljednjega oružanog sukoba u Hrvatskoj gotovo je u potpunosti razoren. Obnovljen je velikim marom konzervatora i redovnika. Danas je to najstariji samostan franjevačke provincije Presvetoga otkupitelja. Samostan je poznat i po bogatoj knjižnici koja zasad, nažalost, nije otvorena za javnost. ●

Crkva sv. Kirika i Julite / Karin Donji

Crkva sv. Kirika⁴ i Julite sagrađena je 1537. godine i predstavlja jedinstvenu posvetu u Dalmaciji. Podignuta je u čast sina i majke, "ikonijskih mučenika", kršćana podrijetlom iz maloazijskoga grada Ikonije, pogubljenih u vrijeme cara Dioklecijana (carevao od 285. - 305. godine). Sagrađena je u tipskim arhitektonskim oblicima s ponešto izduženom lađom i polukružnom apsidom na istoku. Objektom dominira veliki zvonik sagrađen 1836. godine, o čemu svjedoči natpis na pročelju. Unutrašnjost je sadržavala vrijedne italo-kretiske ikone, a oslikavanje ikonostasa bilo je povjereno ikonopiscu Danilu Petranoviću (rođen 1864. u Šibeniku, umro 1944. u mjestu Plavno kod Knina). Uz crkvu je podignuta parohijska kuća u tradicionalnom graditeljskom obliku. ●

⁴ Kirika se kolokvijalno uvriježilo nazivati Ćirit, a sam slavski dan Ćirtovdan.

Crkva sv. Prepodobnog Lazara / Brgud

Brgud je tipično naselje gornje Bukovice smješteno u krajnje oskudnom, kamenitom pejzažu, desetak kilometara sjeveroistočno od Benkovca. Raštrkano, sada uglavnom prazno selo prostorno najbolje definira srednjovjekovna kula cilindričnog oblika i crkva sv. Lazara prvobitno sagrađena 1682. godine. Sadašnja građevina dovršena je 1861. godine o čemu svjedoči natpis na južnim vratima crkve gdje se uz ovu godinu našla i tri latinicom ispisana inicijala. Oblikom hram slijedi tradicionalne oblike jednobrodne crkve sa polukružnom apsidom na istoku i zvonikom na preslicu sa zapadne strane. Svi prozori na podužnim zidovima kao i onaj na pročelju izvedeni su kao okulusi, dok su na apsidi postavljene tri uske monofore. Zidovi su rađeni od fino tesanih kamenih kvadera u vodoravnem poretku. Ikonostas se sastojao od skromno slikanih ikona nepoznatog autora. Sama crkva je okružena starijim grobljem, vidi se to po rasteru i oblicima ploča, u kojem posebnost čine nadgrobni spomenici sa reljefnim, naivnim likovnim predstavama.

Do crkve ne postoji označen put, ali je vidljiva, duduše u daljini, sa ceste koja od Benkovca vodi kroz Lisićić i Brgud. Najbolje je ostaviti auto kod sada (u ratu) srušene zgrade škole i pješke makadamom do crkve okružene karakterističnom crnogoricom. ●

E

Sv. Jurja / Rovanska / 166

Rovanska

15

Tunel
Ledenik

Sv. Jerolima / Jasenice / 158

Maslenica

Jasenice

Maslenica

Obnovljen
stari Maslenički most

6

ovigradsko more

Rt Štambac

Adriadol
odgradina

Novigrad

odgradina

Sv. Martina / Pridraga / 120

Paljuv

Pridraga

ić

16

Benediktinski samostan / Obrovac / 148

Velika gradina

268

Sv. Jurja / Kruševo / 184

Sv. Jurja groblje / Kruševo / 186

Cvijina gradina / Kruševo / 152

Sv. Kuzme i Damjana / Kruševo / 182

Kruševo

17

27

Franjevački samostan / Karin Donji / 126

G. Karin

502

Sv. Frane / Podprag / 164

Zaton

Stari Obrovac / Bilišane / 180

Sv. Josipa / Obrovac / 144

Sv. Trojice / Obrovac / 146

Tvrđava Kurjaković / Obrovac / 138

Muškovci

zrmanja

5

St. Obrovac

OBROVAC

Sv. Jovana / Bilišane / 176

Bilišane

Rođ. Bogorodice / Bilišane / 174

Sv. Georgija / Žegar / 162

137

Zelengrad

136

10

50

Tvrđava Kurjakovića / Obrovac

Grad Obrovac smjestio se na sjecištu glavnih prirodnih putova koji su povezivali sjevernu Dalmaciju i Jadran s unutrašnjosti Hrvatske. Zbog povoljnoga prirodno-geografskog položaja Obrovac je stoljećima bio jedno od najvažnijih trgovачkih središta sjeverne Dalmacije. Tijekom srednjega vijeka postaje glavna prometna veza sjeverne Dalmacije i Jadrana sa srednjovjekovnom Hrvatskom (Krbava, Lika i Pounje).

Prvi vladari Obrovcu bili su krbavski knezovi iz roda Gusića, kasnije poznati kao knezovi Kurjakovići. Za vrijeme njihova vladanja Obrovac je već tijekom 14. stoljeća postao glavno trgovište za izvoz paške i zadarske soli u srednjo-vjekovnu Hrvatsku, odnosno za uvoz stoke i stočnih proizvoda, žita, drvne građe te drugih proizvoda iz prekovelebitskoga zaleđa za potrebe stanovništva Zadra i dalmatinskih gradova. Upravo zahvaljujući svojemu položaju i razvoju u jedno od glavnih trgovачkih središta, Obrovac je tijekom stoljeća bio u sferi interesa i pod vlašću nekoliko sila: Osmanskoga Carstva, Mlečana te pod austrijskom i francuskom upravom.

O bogatoj prošlosti grada danas svjedoče ostaci srednjovjekovne tvrđave koja se uzdiže na brežuljku iznad da-našnjega naselja. Tvrđava je s vremenom mijenjala svoj izgled. Za vrijeme osmanske uprave najvjerojatnije je bila kvadratnoga oblika i imala je četiri kule na uglovima. Za vrijeme mletačke vladavine također je mijenjala svoj izgled. Prema tlocrtu A. Colnaga tvrđava

Tvrđava Kurjakovića / Obrovac

je u gornjem dijelu bila zaštićena bedemima. Sama se tvrđava sastojala od dvora Kurjakovića koji je s unutarne strane bio četverokutnoga oblika, dok je s vanjske strane izgrađena s obilježjima masovne kule. Dvor i gradsko dvorište opasivao je masivan bedem. Na ulazu u gradsko dvorište nalazila se četvrtasta kula, a unutar dvorišta je bila cisterna za skupljanje vode. Ispod tvrđave nalazilo se podgrađe s tridesetak kuća prema kojem su stajale dvije masivne polukule koje su imale karakter istaknutih bastiona. Danas su ostaci tvrđave u prilično dobrom stanju. ●

PASSPORT
NG 706

Crkva sv. Josipa / Obrovac

Župna crkva sv. Josipa izvorno je srednjovjekovna građevina iz 15. stoljeća, u potpunosti obnovljena u baroknemu stilu 1794. godine. Tlocrtno, crkva je jednobrodna s pravokutnom apsidom na istočnoj strani. Na pročelju je smješten kameni portal s istaknutom arhitravnom gredom. Iznad portala nalazi se natpis koji donosi podatke o obnovi crkve krajem 18. stoljeća. Iznad njega je profilirana rozeta. Na bočnim su stranama crkve po dva barokna prozora oblika polumjeseca. Na sjevernoj fasadi nalaze se vrata do kojih se dolazi kamenim stubištem. Na bočnim stranama apside također su prozori oblika polumjeseca. Na jugozapadnome uglu crkve nalazi se zvonik, dijelom organski vezan za pročelje. Kamena je monofora na katu zvonika zazidana, dok je treći kat rastvoren s po dva lučna otvora na svakoj strani. Zvonik završava kamenom piramidom.

Apsida je podijeljena kamenom pregradom s dvama vratima, pa se u stražnjemu dijelu nalazi sakristija, a prednji dio zauzima restaurirani glavni oltar posvećen Sv. Josipu. Unutrašnjost crkve stradala je u pljački i požaru 1991. godine, a sav crkveni inventar i kroviste su uništeni. Unutrašnjost je crkve bila bogato opremljena s dva drvena kora, tri kamena oltara i dvije drvene barokne propovjedaonice simetrično postavljene na uglovima zidne stijene koja dijeli apsidu od naosa. ●

Crkva sv. Trojice / Obrovac

Crkva sv. Trojice u Obrovcu središte je parohije Obrovac. Prvobitna je crkva bila jednobrodna građevina sagrađena 1756. godine, a uz crkvu se nalazilo groblje. Godine 1834. crkva je srušena te je sagrađena veća koja je svoj konačan izgled dobila krajem 19. stoljeća. Izgradnja je trajala dugo te je crkva napisljeku posvećena 1906. godine u čast silaska Duha Svetoga. Arhitektonskim oblicima i prostornim rješenjem na tragu je historicističkih ideja svoga vremena. Sadašnji ikonostas od mramora, s ikonama na platnu datira iz vremena izgradnje crkve, ali su očuvane pojedine starije ikone s prvobitnoga ikonostasa koje je 1835./1836. godine radio grčki slikar Evtimije Dimitrijades.

Tlocrtno, crkva sv. Trojice je jednobrodna s polukružnom apsidom na istočnoj strani. Naos crkve je podijeljen na središnji kvadratni, koji je polustupovima i lukom odvojen od pravokutnih trapeza na istočnoj i zapadnoj strani. Na bočnim se zidovima centralnoga kvadratnog dijela naosa nalaze po tri pravokutna prozora s lučnim završetkom složenim jedan do drugoga kao trifora, dok se na bočnim zidovima trapeza nalaze po dva izdužena lučna prozora. U polukružnoj plitkoj apsidi oltarni je prostor uzdignut od središnjega dijela i odvojen drvenim ikonostasom. Prekriven je polukalotom izvedenoj na drvenoj konstrukciji, na čijoj žbuci je oslikano nebo sa zvijezdama. U oltarnome je prostoru časna trpeza i proskomodija u bočnoj polukružnoj niši. ●

Benediktinski samostan sv. Jurja Koprivskoga / Obrovac

Ostaci samostanskih zidova vidljivi su na prostoru današnjega obrovačkog groblja na desnoj obali rijeke Zrmanje nizvodno od Obrovca. Do ove zaista pito-rezke lokacije doći ćete asfaltiranim cesticom koja strmo izlazi na magistralnu cestu Obrovac - Jasenice - Maslenica (zasada za groblje ne postoji putokaz, a prilaz nije jednostavno uočiti sa glavne ceste).

Dostupna literatura daje različita mišljenja o vremenu osnutka i smještaju samostana. Oprečni su i podaci o posjedima koji su se nalazili pod ingerencijom samostana. Iz izvora je poznato da je samostan imao posjede na području Ravnih kotara - jedan u današnjem ražanačkom polju pod nazivom Opatija, a drugi u Kuli Atlagić. Samostanski posjedi u Ražancu poznati su preko kopije dokumenta iz 1619. godine koji donosi podatke o sporu između ninskoga biskupa Blaža Mandevića i opata samostana sv. Jurja Koprivskoga. Posjed se nalazio u selu Brus na lokalitetu *colaschina*. Drugi je posjed bio u srednjovjekovnome selu *palatium* koji se nalazio na području današnje Kule Atlagić. ●

Cvijina gradina / Kruševac

Arheološki lokalitet Cvijina gradina je liburnsko-rimsko naselje smješteno na dominantnoj koti od 356 metara nadmorske visine. Osim dominantnoga položaja naselja koji je omogućavao preglednost širega područja prema sjeveru i sjeveroistoku na Velebit te na zapad na područje uz Novigradsko more, odlučujuću je ulogu u razvoju naselja u željezno doba odigrala i prirodna konfiguracija terena. Sa sjevera i sjeverozapada naselje je bilo zaštićeno prirodnim liticama visokima oko 20 m, dok je s jugoistočne i sjeveroistočne strane bilo opasano bedemima. Ulaz u naselje nalazio se na jugoistočnoj strani.

Tijekom antike naselje je poprimilo sve elemente manjega urbanog središta s pristupnim cestama, bedemom, gradskim komunikacijama, forumom, hramom, kupališnim kompleksom te nekropolom na istočnoj i jugoistočnoj padini gradine. Početkom 20. stoljeća u zapadnome i južnome dijelu naselja vršena su arheološka istraživanja: istražen je hram dimenzija 11,4 m × 6,65 m čiji su zidovi bili očuvani do visine 0,70 m–0,80 m, pronađen je kameni orao (dio skupine skulptura Jupitera), istražen je kupališni kompleks (terme) te dio građevinskog kompleksa s pripadajućim ulicama.

Od 1999. godine Arheološki muzej grada Zadra provodi sustavna arheološka istraživanja na ovome lokalitetu. Istraživanja su usmjereni na istočni rub platoa gradine na kojem je u dosadašnjim

istraživanjima istraženo šest prostorija unutar manjega građevinskog kompleksa. Na osnovu pronađenoga sitnog materijala pretpostavlja se da građevine predstavljaju sklop javnih i gospodarskih zgrada naselja. Istražen je i dio grobova koji pripadaju nekropoli na jugoistočnoj padini gradine. ●

Crkva sv. Jerolima / Jasenice

U središtu mjesta Jasenice nalazi se župna crkva sv. Jerolima podignuta u 19. stoljeću (1874.-1877.). Građena je od bunjastoga kamenja, a tlocrt ima oblik izduženoga pravokutnika s poligonalnom apsidom. Na pročelju crkve nalazi se preslica s dva lučno nadvijena otvora unutar kojih se nalaze zvona. ●

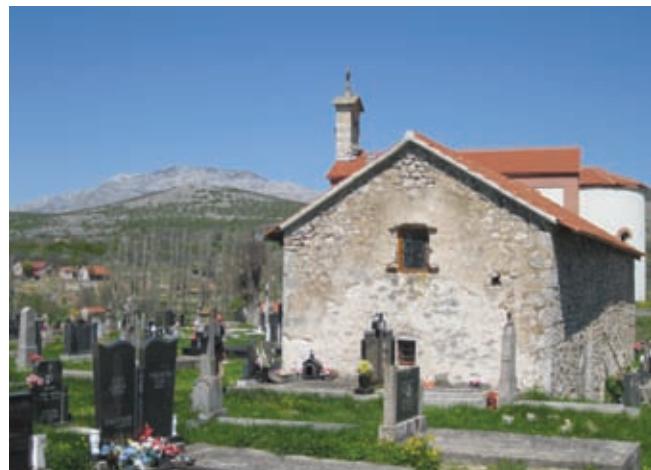

Crkva sv. Georgija / Žegar (Kaštel Žegarski)

U prostranome kraškom polju uz rijeku Zrmanju istočno od Obrovca nalazi se naselje Žegar / Kaštel Žegarski. Samo naselje, nastalo uz cilindričnu kulu iz mletačko-osmanskih ratova po kojoj je i dobilo ime, čine kamena zdanja tradicionalnih oblika. Bliže rijeci, okružena mjesnim grobljem, nalazi se mjesna crkva sv. Georgija podignuta 1987. godine na temeljima građevine iz početka 17. stoljeća. Jednostavne je prostorne koncepcije s neoromaničkim zvonikom na preslicu i biforalnim otvorima isklesanima u bijelome kamenu. Ikonostas je glavni ukras hrama gdje se uz velike ikone na platnu nalaze i one starije, vjerojatno iz prvobitne crkve.

Oko crkve nalaze se i staro i novo groblje. Na groblju je utvrđeno 50 stećaka iz kasnoga srednjeg vijeka, od kojih je šest primjeraka ukrašeno: jedna ploča, četiri sanduka i jedan sljemenik. Na jednome sanduku nalazi se ukras plastičnoga sročlikog štita s urezom za kopljje, dok se na drugome nalazi ukras pet manjih vodenica koje tvore križ. Isti se ukras javlja i na jednome sljemeniku.

Dalje od crkve, na putu prema manastiru Krupa, nalazi se elegantan višelučni kameni most podignut u austrijsko doba, zacijelo na mjestu gdje je već otprije postojao neki stariji most koji bilježe povijesni i kartografski izvori. ●

Crkva sv. Franje / Podprag

Crkva sv. Franje u Podpragu na Velebitu izgrađena je na prijevoju ceste koja od Obrovca preko Maloga Alana vodi u unutrašnjost, odnosno Liku. Nalazi se na 834 metra nadmorske visine. Crkva je građena prema nacrtima arhitekta Valentina Presanija u razdoblju od 1832. do 1841. godine. Tlocrt crkve predstavlja osmerostrana jezgra upisana u kvadrat s dva nasuprotna dorska portika.

Nastavak unutrašnjega tlocrta nad središnjim kvadratom je osmerostrana kupola. Portici nose dvodijelni arhitrav sa zabatom. Rubni vijenac zabata i profilirani donji dio arhitrava izrađeni su od bijelog kamena. Nastavljaju se kao ukrasni vijenci bočnim pročeljima koja su raščlanjena s po jednim polukružnim otvorom nad njima. Središnji prostor završava krovnim vijencem nad kojim se diže kupola obložena metalnim pločama i ukrašena kamenom kuglom na postolju. Portici su bačvasto nadsvođeni s po jednom nišom na bočnim zidovima, dok je unutrašnjost osmerokuta raščlanjena naizmjeničnim polukružnim i kvadratnim udubljenima. Na sjevernome zidu nalazi se oltar, a u južnome kvadratnom udubljenju smještena su vrata. Pod crkve zvjezdasto je ornamentiran crnim i bijelim mramorom. U crkvi se nalazila slika stigmatizacije Sv. Franje, djelo zadarskoga slikara Franje Salghettija Driolija. ●

Crkva sv. Jurja / Rovanska

Crkva sv. Jurja nalazi se uz samu morsku obalu na mjesnome groblju u Rovanskoj. Izvorna predromanička crkva ima tlocrt pravokutnika s polukružnom apsidom na istočnoj strani. Crkva je presvođena elipsastom kupolom na trompama. Na jezgru svetišta tijekom srednjega vijeka nadograđena su dva krila koja stoje gotovo okomito jedan na drugoga. Njihovom su nadogradnjom oštećeni sjeverozapadni i sjeveroistočni zid predromaničke crkvice, a crkva je tlocrtno dobila oblik slova L.

Sjeverozapadni se krak, podignut najvjerojatnije u romaničkome razdoblju, nalazi u osi originalne crkve. Gotovo je pravilnoga tlocrta (dužine 4,60 m, širine 2,80 m i visine 3,45 m). Presvođen je bačvastim svodom s pojasmicom koja se bez imposta oslanja na dvije lezene uz uzdužne zidove. Krak je sa svetištem povezan jednim otvorom (širine 1,9 m i visine 2,90 m) s lukom pravilnoga polukružnog oblika oslonjenoga na imposte.

Sjeveroistočni je krak nepravilnjega tlocrta (dužine 6,50 m, širine 3,50 m i visine 4,10 m). Presvođen je bačvastim svodom s pojasmicom koja se u tjemenu blago lomi. S predromaničkom crkvicom krak je povezan preko otvora s nepravilnim lukom bez imposta. Otvor je znatno uži od širine samoga kraka i ne nalazi se u njegovoj osi. Navedeni je krak najvjerojatnije nastao tijekom 15. stoljeća.

Predromanički sloj čini pravokutna osnova crkve dimenzija $3,90 \text{ m} \times 2,70 \text{ m}$. Dubina polukružne apside

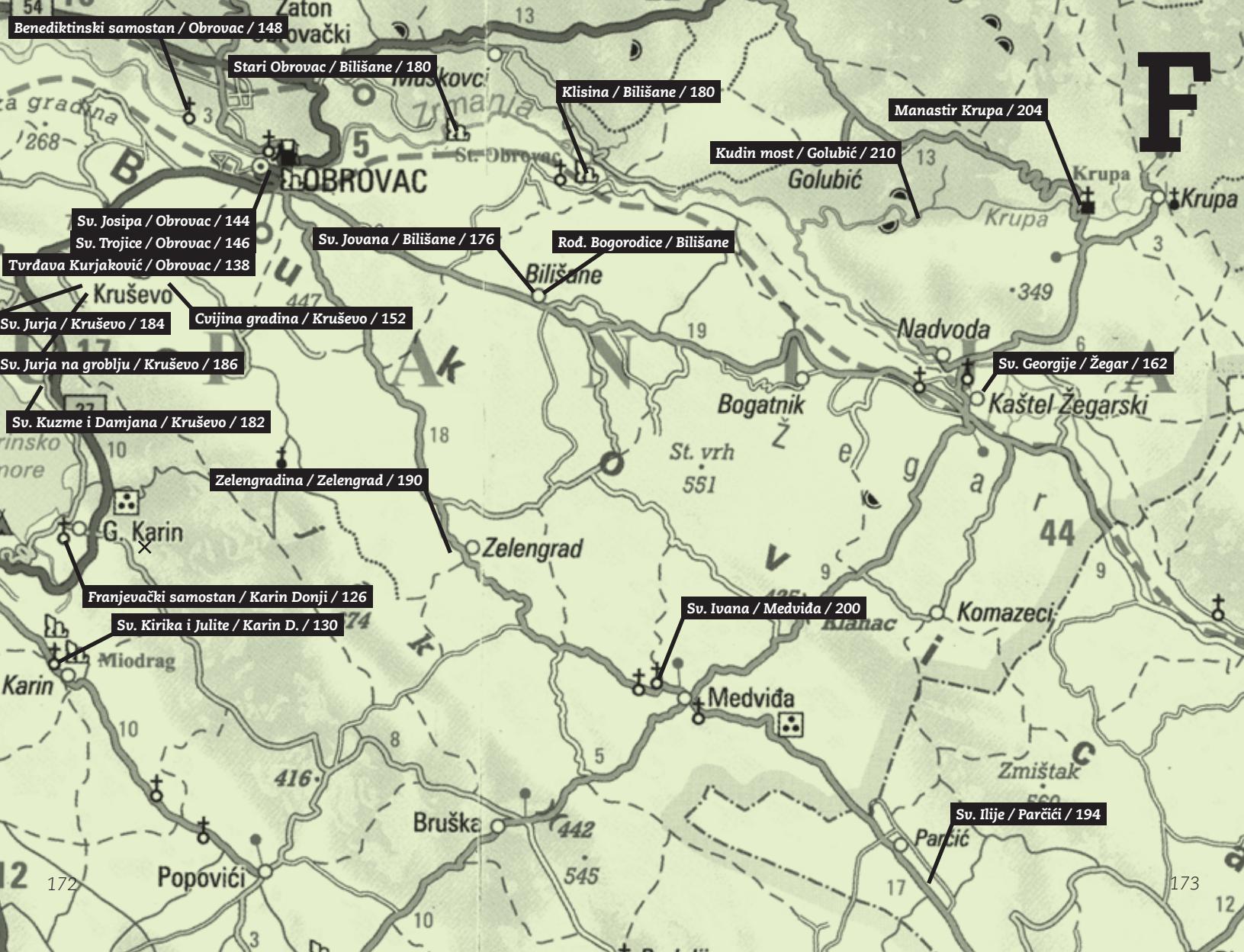
Crkva sv. Jurja / Rovanjska

je 1,75 m, a visina prostora od poda do tjemena svoda 6,05 m. Prilikom obnove crkve i groblja 1914. godine izrađeni su novi oltar i preslica.

Crkvi nedostaju izvorna vrata te dijelovi pročelnoga zida i dijelovi bočnih zidova koji su probijeni novijim otvorima. S južne strane crkve nalazi se prigradnja. Riječ je o grobnici u obliku arkosolija. Crkva sv. Jurja u Rovanjskoj tipološki je vrlo slična crkvi sv. Pelegrina u Savru na Dugome otoku. ●

Crkva Rođenja Bogorodice / Bilišane

Crkva Rođenja Bogorodice (Mala Gospojina) u Bilišanima (Gornjim)⁵ nalazi se desetak kilometara istočno od Obrovca na cesti prema Žegaru/ Kaštelu Žegarskom. Sagrađena je u raznovrsnim neostilskim oblicima: tlocrt je u obliku latinskoga križa, prozorski otvori, ulazi i mali zvonik na pročelju imaju šiljate neogotičke lukove, slijepje su arkadice na potkrovnome vijencu neoromaničke, a na oktogonalnoj je kupoli vidljiv neobizantski utjecaj. Zbog izvjesnih analogija s drugim objektima, ova je crkva najvjerojatnije djelo arhitekta Emila Vekjetija. Crkva je posvećena 1862. godine. Ikonostas iz 1864. godine stradao je u ratu 1991. - 1995., ali se na osnovi historiografskih podataka zna da je autor poznati zadarski slikar Antonio Cukaro. ●

⁵ Lokalni i crkveni žargon razlikuju Gornje od Donjih Bilišana, no službeni naziv za mjesto je samo Bilišane.

Crkva sv. Jovana / Bilišane

Crkva sv. Jovana smještena je na mjesnom groblju u Bilišanima Donjim. Crkva ima nekoliko faza građenja. Stariji dio ima karakteristike romaničkog graditeljstva. Sastoji se od pravokutnog prostora presvođenog bačvastim svodom sa dvije ojačavajuće pojasnice. Pojasnice se opiru o pilastre na bočnim zidovima, te su međusobno uzdužno povezane sa tri slijepa luka. Na istočnoj strani se nalazi poluapsida prekrivena polukalotom. U 18. stoljeću lađa crkve je produžena sa zapadne strane dodavanjem novog pravokutnog prostora, koji se nadovezuje na lađu starije građevine. Prostor je presvođen, te poprečno podijeljen u tri traveja stupovljem tako da se ističe dojam lažne trobrodnosti. ●

Stari Obrovac i Klisina / Bilišane

Pet kilometara uzvodno od grada Obrova na lijevoj obali rijeke Zrmanje nalaze se ostaci srednjovjekovnoga utvrđenog grada s podgrađem, u povijesnim izvorima poznatoga kao Stari Obrovac.

Nekoliko kilometara uzvodno od Staroga Obrova na strmoj kamenoj litici kanjona Zrmanje nalaze se ostaci srednjovjekovne utvrde Klisine s ostacima mosta. U osnovi je utvrda izvana kružna dok je iznutra osmerokutnoga oblika. ●

Crkva sv. Kuzme i Damjana / Kruševo

U mjestu Kruševo u predjelu Ribnica na desnoj obali morskoga tjesnaca koji povezuje Karinsko i Novigradsko more, smjestila se crkva sv. Kuzme i Damjana. Pouzdani podaci o uvjetima i vremenu izgradnje crkve ne postoje. Oko crkve nalazi se staro groblje na kojem je očuvano sedam amorfnih ploča, dok je nekoliko ploča uzidano u zidove crkve. Crkva je jednostavna građevina s polukružnom apsidom. Na pročelju je tijekom 20. stoljeća dograđena betonska preslica sa zvonom, čime je degradiran izvorni izgled crkve.

Postoje podaci o starohrvatskim grobovima u okolini crkve te o slučajnim nalazima starohrvatskih naušnica. Tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja provedenih 1998. godine oko crkve istraženo je više srednjovjekovnih recentnih grobova te ostaci iz rimskoga razdoblja. ●

Župna crkva sv. Jurja / Kruševac

Župna crkva sv. Jurja nalazi se u središtu mjesta. Smjestila se sjeverno od mjesnoga groblja i stare crkve sv. Jurja. Točna godina izgradnje nije poznata, no poznato je da je posvećena 1913. godine za vrijeme zadarskog nadbiskupa Vinka Pulišića. Krajem 19. i tijekom 20. stoljeća više je puta bila obnavljana. Početkom 20. stoljeća u crkvi su podignuti mramorni oltari, a oko crkve je obzidano dvorište. Oltari su posvećeni sv. Jurju (sa slikom sveca koju je 1868. godine izradio Ante Zuccaro), Bezgrešnomu začeću i sv. Anti.

Tijekom posljednjih ratnih zbijanja u Hrvatskoj župna je crkva srušena, ali je u poslijeratnome razdoblju i obnovljena. Danas je to jednobrodna građevina sa sakristijom, a uz crkvu je podignut i zvonik. ●

Crkva sv. Jurja na groblju / Kruševac

Stara crkva sv. Jurja nalazi se unutar župnoga groblja. Jednostavnoga je tlocrta s kratkim kvadratnim brodom i prostranim kvadratnim svetištem na jugoistoku. Na temelju arheoloških istraživanja utvrđeni su arhitektonski ostaci i pokretni arheološki nalazi koji datiraju od željeznog doba do danas. Najstariji nalazi pripadaju razdoblju željeznog doba i upućuju da se na mjestu crkve u navedenome razdoblju nalazio prapovijesni tumul (lat. humak).

U antici se ovdje gradi objekt nepoznate namjene od kojega su očuvani ostaci dvaju zidova i podnice. U kasnoj antici dolazi do rušenja navedenoga objekta i izgradnje nove monumentalnije građevine građene u nekoliko faza. Prvoj fazi pripada začelni zid istražen u dužini od gotovo 16 metara i bočni jugoistočni zid istražen u dužini od 390 centimetara. Zidovi su izgrađeni od antičkih spolia i ojačani lezenama, a njihova debljina iznosi oko 65 centimetara. Kasnijoj fazi pripada pregradni zid paralelan s bočnim i prislonjen uza začelni zid koji je istražen u dužini oko 3 metra. Na temelju pokretnih arheoloških nalaza građevina datira u razdoblje od polovine 4. do 6. stoljeća.

Tijekom ranoga srednjega vijeka na ostacima kasnoantičke građevine izgrađena je crkvica kružnoga tlocrta s malom polukružnom apsidom na jugoistoku. Zidovi rotunde očuvani su tek u temeljnoj stopi i izgrađeni od antičkih spolia. Unutarnji promjer rotunde iznosi isti

Crkva sv. Jurja na groblju / Kruševa

komentar metra dok je promjer apside na jugoistoku nešto manji od metra. Debljina zidova iznosi oko 50 centimetara. Navedenoj je rotondi tlocrtom najbliža rotonda sv. Marije u Malome Ižu na otoku Ižu, koja je očuvana u punoj visini s kupolom. Na temelju analogija sa sličnim građevinama u Dalmaciji te analizom grobnih nalaza u i oko crkve može se zaključiti da je rotonda izgrađena tijekom 9. ili 10. stoljeća.

Nakon osmanskoga perioda dolazi do obnove crkve pri čemu se gradi prostrani kvadratni brod unutrašnjih dimenzija $6\text{ m} \times 12\text{ m}$. U ovoj fazi crkva još ima očuvanu rotondu koja je najvjerojatnije služila kao sakristija. Dio novoizgrađenoga broda imao je kamenom popločan pod s nizom planski izgrađenih grobnica u samoj crkvi. Sljedeća je faza izgradnje crkve najvjerojatnije bila sredinom 18. stoljeća kada su srušeni rotonda i dio začelnoga zida crkvenoga broda te je dozidana prostrana kvadratna kapela. Srednjovjekovne nadgrobne ploče korištene su kao građevinski materijal pri gradnji kapele, dok je vanjsko lice zidano pravilnim redovima klesanaca. U ovoj je fazi kvadratnim i polukružnim prozorom rastvoren jugozapadni zid kapele. Također, kvadratni je prozor probijen u jugozapadnome zidu broda crkve. U drugoj polovici 19. st. dolazi do rušenja, odnosno skraćivanja broda crkve za sedam metara te crkva dobiva funkciju grobne kapele. Na pročelje su uzidana vrata stare crkve i reljef s prikazom mrtvačke glave.

Nalazi grobova datiraju od 10. do 20. st.. Oko crkve nalazi se i veći broj srednjovjekovnih nadgrobnih stećaka i krijeva od kojih su tri primjerka ukrašena. ●

Zelengradina / Zelengrad

U mjestu Zelengrad na vrhu brda (552 metra nadmorske visine) nalaze se skromni ostaci nekadašnje srednjovjekovne utvrde. Tijekom 16. je stoljeća utvrda bila u vlasništvu knezova Kurjakovića. Utvrda je s vanjske strane šesterokutna, dok je s unutarnje strane ovalna s debelim zidovima. Ulaz u utvrdu nalazio se s južne strane. Neposredno uz ulaz sa zapadne strane nalaze se ostaci veće četverokutne cisterne za vodu. Utvrdu 1523. godine zauzima vojska Osmanskoga Carstva i boravi u njoj sve do 1684. godine kada je zauzimaju Mlečani. ●

Crkva sv. Ilike / Parčići

Da biste došli do Sv. Ilike morate sa ceste koja iz Medviđe vodi prema istoku skrenuti na neasfaltirani uski put i voziti se ili pješačiti oko jedan kilometar. Crkvu ćete lako naći jer je postavljena oznaka. Nalazi se na slikovitome brežuljku iznad okrugle lokve koju narod zove Marica.

Crkva sv. Ilike romanička je građevina iz 12. stoljeća koja se nekada zvala Sv. Margarita. Stilski je bliska predromaničkomu graditeljstvu, ali se po tehniči zidanju svrstava u romaničku grupu crkava benkovačkoga područja. Radi se o skromnoj jednobrodnoj crkvici s razmjerno širokom polukružnom apsidom. Duga je svega 8,5 m, a široka 5,5 m. Bočni su zidovi iznutra raščlanjeni slijepim polukružnim lukovima koje nose po tri jake lezene pravokutnoga presjeka. Na pročelju ima jednostavan zvonik u obliku preslice, portal s lunetom i nadvratnikom na kojem se nalazi reljefni križ upisan u kružnicu. Na pročelju je i kameni natpis koji govori o obnovi crkve u 18. stoljeću. Oko crkve se nalazi više nadgrobnih ploča.

U blizini Sv. Ilike nekada se nalazio benediktinski samostan. Krajem 17. i početkom 18. stoljeća objekt je bio predmet dugotrajnoga spora između katoličkih povratnika iz Medvide i pravoslavnih doseljenika iz Like i zapadne Bosne. Kako se ovo područje Dalmacije jedno vrijeme nalazilo i na tromeđi triju carstava, migracije stanovništva nisu bile rijetke. ●

Crkva sv. Ivana / Medviđa

Crkva sv. Ivana nalazi se na groblju u Medviđi, na uzvisini s koje se pruža krasan pogled na okolna polja. Medviđa ima dosta zaselaka i prilično je rasprostranjena, ali crkvu nije teško pronaći, jer je kraj ceste postavljena oznaka koja upućuje do ove stare rustične crkve iz 13. ili 14. stoljeća. Crkva je jednobrodna građevina pokrivena kamenim pločama. Imala je jednu apsidu pravokutnoga tlocrta sa šiljastim svodom, a zidovi nisu raščlanjeni. Zanimljivo je da na zapadnome pročelju nema nikakvih otvora, jer se crkva nalazi tik do stijene. Ipak, na tom je pročelju sagrađen neobično visok zvonik na preslicu s otvorom za jedno zvono. U crkvu se ulazi kroz bočna vrata na južnom zidu koja na nadvratniku imaju urezan jednostavan križ.

Pretpostavlja se da je za vrijeme Rimljana u Medviđi bilo naselje Hadra. Iz toga su doba pronađeni ostaci terma te raznoga sitnog materijala. Otkrivena je i cesta koja je vodila do rimskoga naselja Cvijina gradina (Clambetae?) kod Obrovca. Pokraj crkve je i srednjovjekovno groblje s oko 40 stećaka, a neki su od njih ukrašeni motivom križa. Bukovica naime predstavlja najzadnije područje do kojega je doprla kultura stećaka (tzv. "zakašnjelo razdoblje" s početka 16. st.). ●

Manastir Krupa

Manastir Krupa smješten je uz istoimenu rijeku, najveću pritoku rijeke Zrmanje. Manastirska je crkva posvećena Uspenju Bogorodice. O osnutku manastira postoje brojne legende koje povjesno nisu do kraja utvrđene, zbog čega je teško govoriti o točnom vremenu njegova osnivanja. Do stavnoga razvoja i procvata manastira te dogradnje manastirskih zgrada dolazi tijekom 18. stoljeća. Manastir je današnji izgled dobio prilikom dogradnje 1855. godine. Iste je godine obnovljena i manastirska crkva.

Arhitektonsku posebnost manastira izvana predstavlja veliko zidno platno konaka koje je u prizemlju ukrašeno okulusima, a na katovima neogotičkim prozorima. U manastiru je u cijelosti očuvana tradicionalna kuhinja s ognjištem i konusnim dimnjakom te kameno popločano unutarnje dvorište. Manastirska crkva tlocrtno ima oblik upisanoga grčkog križa s kupolom na sredini koja počiva na slobodnim stupcima. Kupola je neposredno oslonjena na pandantive. Duboka kalota prekrivena je šindrom. Oltarski je prostor početkom 19. st. od prvotnoga polukružnog oblika dobio oblik pravokutnika. Crkva je u unutrašnjosti ukrašena freskama čiji je autor slikar i hiladarski monah Georgije Mitrofanović, pripadnik postbizanske umjetnosti koji je neko vrijeme boravio u manastiru. Freske su najvjerojatnije nastale u vremenu od 1614. do 1620. godine. Nalaze se na zidovima stare prvobitne

Manastir Krupa

građevine, odnosno današnjega naosa. Dodatno bogatstvo manastirske crkve uz freske čine prestone ikone nastale početkom 17. stoljeća. Ikone prikazuju Isusa Krista Cara careva i Velikoga arhijereja, Bogorodice sa Kristom tipa Odigitrije, arhanđela Mihajla i sv. Jovana Prodromosa. Ikone su djelo jereja Jovana Apake, jednoga od najznačajnijih venecijanskih slikara toga doba.

Vrijedan dio manastira Krupa predstavlja manastirska riznica u kojoj se čuva velik broj ikona iz 17., 18. i 19. stoljeća, liturgijsko posuđe od srebra, srebra s pozlatom ili ukrasima od dragoga kamenja, sedefa i mesinga, dokumenti i liturgijske tiskane knjige, kao i one u rukopisu. Veći dio umjetničkih djela potječe iz umjetničkih radionica iz Venecije, Zadra i drugih središta. Jedan od važnijih predmeta predstavljaju središnja oltarna vrata ("carske dveri") izrađene u Kijevu 1789. godine, koja je s jednoga od svojih brojnih putovanja u manastir donio krupski kaluđer Gerasim Zelić (1752.–1828.), vikar Crkve dalmatinske. ●

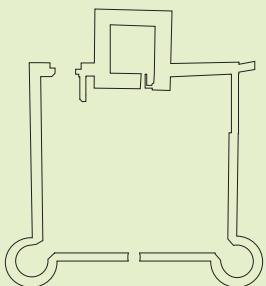

Kudin most / Golubić

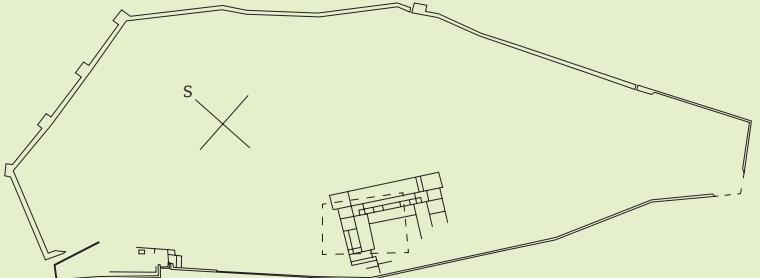
Kudin most nalazi se podno sela Golubić (zaseok Veselinovići) na rijeci Krupi. Most je sagrađen na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće u suhozidnoj tehnici. Raščlanjen je s dvanaest sedrenih lukova i tri manja propusta. Ukupno je dug 109 m i širok oko 1,5 m. U prošlosti je most služio za prijelaz ljudi i stoke između brojnih zaselaka sela Golubića i Žegar. Neposredno uz most očuvani su ostaci mlinice, bačvasto presvođene sedrenim blokovima. ●

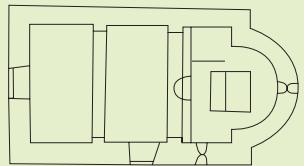
Kaštel Benković
/ Benkovac / 18

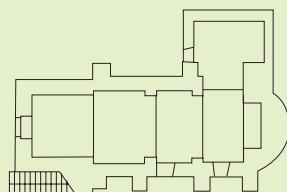
Asseria / 44

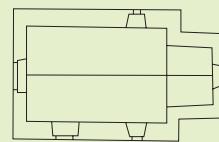
Crkva sv. Petke
/ Kolarina / 42

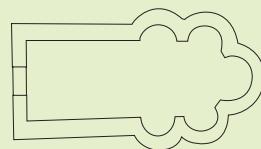
Crkva sv. Ivana
/ Banjevci / 66

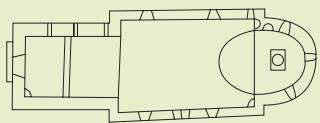
Crkva sv. Nikole
/ Kula Atlagić / 84

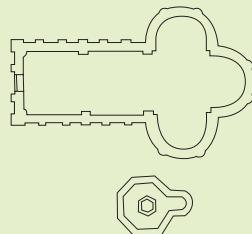
Crkva sv. Marije
/ Škabrnja / 104

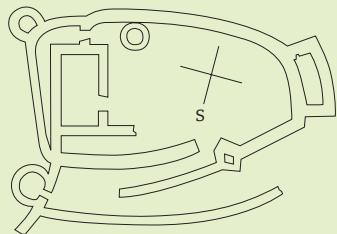
Crkva sv. Georgije
/ Biljane Gornje / 110

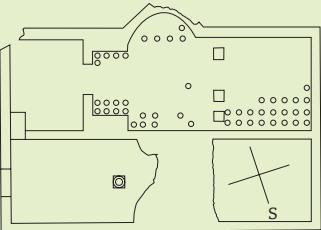
Crkva sv. Martina
/ Pridraga / 120

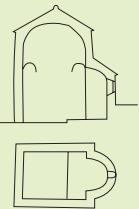
Tvrđava Kurjaković
/ Obrovac / 138

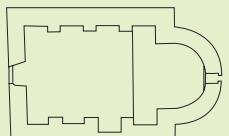
Cvijina gradina
/ Kruševa / 152
Tlocrt kupališnog kompleksa

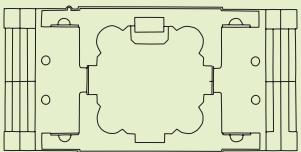
Crkva sv. Jurja
/ Rovanska / 166

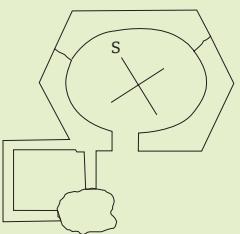
Crkva sv. Ilike
/ Parčići / 194

Crkva sv. Frane
/ Podprag / 164

Zelenogradina
/ Zelenograd / 190

Manastir Krupa / 204

● **Kaštel Benković / Benkovac** – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2000.; fra Stanko Bačić: Perušić, Split, Zbornik Kačić, 1989.; Milorad Savić: Benkovac prijateljima – mala monografija, Beograd, Morlakija, 2002. (Милорад Савић, Бенковача пријатељима – мала монографија, Београд, Морлакија); Milorad Savić: Benkovac prijateljima – mala monografija 2 (Милорад Савић, Бенковача пријатељима – мала монографија 2), Zadar, Vijeće srpske nacionalne manjine Zadarske županije/ VSNM grada Zadra, 2012.; Živko Bjeljanović: Toponimija benkovačkog kraja kao ogledalo njegove prošlosti, zbornik radova sa skupu Benkovački kraj kroz vječove, organizatori: Općinska konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda SR Hrvatske, Benkovac i Filozofski fakultet Zadar, ur.: Julijan Medini, Ivo Petricioli, Milenko Pekić, Benkovac, sv. I, 1987., sv. II, 1989.

● **Crkva sv. Jovana / Benkovac** – Milorad Savić: Benkovac prijateljima: mala monografija, Beograd, Morlakija, 2002. (Милорад Савић, Бенковача пријатељима – мала монографија, Београд, Морлакија, 2002.); Branko Čolović: Sakralna baština dalmatinskih Srba, Zagreb, 2011. (Бранко Чоловић, Сакрална баштина далматинских Срба, Загреб, 2011.) ● **Crkva sv. Ante / Benkovac, Crkva sv. Marije / Perušić** – fra Stanko Bačić: Perušić, Split, Zbornik Kačić, 1989. ● **Crkva sv. Petke / Kolarina** – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju, zbornik Benkovački kraj kroz vječove.

● **Asseria** – Hrvatska likovna enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.; Asseria, stručni časopis u izdanju Arheološkog muzeja u Zadru; Alberto Fortis: Put po Dalmaciji, Zagreb, Globus, 1984. (ili: Split, Marjan Tisak, 2004.)

● **Crkva sv. Duha / Asseria** – Fra Stanko Bačić: Lisičić, Zadar, Gaff, 1996.; Ante Uglešić: Ranokršćanski nalazi s Aserije, znanstveni članak, Sveučilište u Zadru, 2003.; Pavuša Vežić: Crkva sv. Duha na Aseriji - ranokršćanski mauzolej i romanička crkva sv. Pavla, znanstveni članak, Sveučilište u Zadru, 2004.; Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2000. ● **Han Jusufa Maškovića / Srednjovjekovni grad Vrana / Vrana** – Povijest Vrane: političko, kulturno i privredno značenje Vrane kroz stoljeća, ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, Zadar, 1971.; Gojko Pintur, Mile Mesić: Katastar kulturno povijesne baštine u parku

prirode Vransko jezero. ● *Crkva sv. Ivan / Banjeucci* – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju, zbornik Benkovački kraj kroz vjekove; Gojko Pintur, Mile Mesić: Katastar kulturno povijesne baštine u parku prirode Vransko jezero. ● *Crkva sv. Petra / Morpolaća* – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju, zbornik Benkovački kraj kroz vjekove. ● *Crkva sv. Mihovila / Vuković* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2000.; Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju, zbornik Benkovački kraj kroz vjekove. ● *Utvrda Kličevica* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, 2000. ● *Crkva sv. Nikole / Kula Atlagić, Crkva sv. Petra / Kula Atlagić* – Ivo Petricioli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju, Benkovački kraj kroz vjekove; Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, 2000. ● *Crkva sv. Marije / Korlat, Crkva sv. Jerolima / Korlat* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku; Alojz Pavlović i Eduard Pavlović: Korlat, crtice iz povijesti, Zadar, Zadarska smotra, 2001. ● *Crkva sv. Luke / Škabrnja, Crkva sv. Marije / Škabrnja* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, 2000. ● *Crkva sv. Georgija (Đorda) / Biljane Gornje* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, 2000.; Nikola Jakšić: Topografija pravca *Via magna cesta vocata tendens per Lucam*, Starohrvatska prosvjeta, ser. III., svezak 14/1984, Split, 325-344.; Anika Skovran: Nepoznati majstor ikonostasa crkve Sv. Đorda u Gornjim Biljanima, zbornik: Dalmatinski episkop Simeon Končarević i njegovo doba (spomenica o 200. godišnjici njegove smrti, 1769. – 1969.), Beograd 1970. (Сковран, Аника, Непознати мајстор иконостаса цркве Св. Ђорђа у Горњим Биљанима, Далматински епископ Симеон Кончаревић и његово доба (споменица о 200. годишњици његове смрти, 1769. – 1969.), Београд 1970.)

● *Kula Stojana Jankovića / Islam Grčki* – Nikola Jakšić: Benkovac i okolica u srednjem vijeku, Split, 2000.; Ivan Basić, *Od domus episcopi do Kule Jankovića: prostorni razvoj Kule Stojana Jankovića u Islamu Grčkom*, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturnalne studije, 2010., Zagreb; Savić Milorad, Baština Dvora Jankovića, Beograd 2006.; (Савић Милорад, Баština Двора Јанковића, Београд 2006.);

Enciklopedija likovnih umjetnosti, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1959. - 1966. ● *Crkva sv. Martina / Pridraga* – Sjaj zadarških riznica, katalog izložbe. ● *Tvrđava Kurjakovića / Obrovac* – Anton Colnago, Srednjovječne kule i gradine oko Novigrada i Karina, Starohrvatska prosvjeta, n. s. II., sv. 2, Zagreb – Knin, 1928.; M. Marković: Obrovac; Hrvatski gradovi na starim planovima i vedutama, Zagreb, 2001. ● *Crkva sv. Josipa / Obrovac, Crkva sv. Trojice / Obrovac* – Crkve imaju svojstvo kulturnog dobra – podaci iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. ● *Benediktinski samostan sv. Jurja Koprivskog (ostaci) / Obrovac* – Bianchi, F. C. (1879.), *Zara cristiana II*, Zadar; Ostojić, Ivan: Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim krajevinama, Split: Benediktinski priorat - TKON, 1964., 104-107.; Anzulović, I. (1991.), Ubikacija posjeda benediktinskog samostana Sv. Jurja Koprivskog iz Obrovca, Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Zadru, sv. 33, Zadar, 73. - 80. ● *Cvijina gradina / Kruševo* – Anton Colnago – J. Keil, Archäologische Untersuchungen In Norddalmatien, Jöai, 8, Wien, 32–60.; Abramić, M. – Colnago, A., 1909. – Untersuchungen In Norddalmatien, Jöai, 12, Wien, 13–112. 1905.; Colnago, A., 1915. – Untersuchungen In Norddalmatien, Jöai, 18, Wien, 175–188.; Čondić, N., 2006. – Lokalitet: Cvijina gradina, Hrvatski arheološki godišnjak, 2/2005, Zagreb, 299–300.; Čondić, N., 2007. – Cvijina gradina u Kruševu kraj Obrovca, Obavijesti HADA-a, br. 1, god. XXXIX, Zagreb, 73–81.; Čondić, N., 2007. – Lokalitet: Cvijina gradina, Hrvatski arheološki godišnjak, 3/2006, Zagreb, 331–333.; Čondić, N., 2008. – Lokalitet: Cvijina gradina, Hrvatski arheološki godišnjak, 4/2007, Zagreb, 390–393. ● *Župna crkva sv. Jerolima / Jasenice* – Crkva ima svojstvo kulturnog dobra – podaci iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. ● *Crkva sv. Frane / Podprag* – Stagličić, M., 1996. – Klasicizam u Zadru, Zadar, 59., 61.; Petricioli, I., 2001. – Umjetnička baština, Zadarska županija, Zadar, 96.–111.; Vežić, P., 2001. – Graditeljsko nasljeđe, Zadarska županija, Zadar, 112.–137. ● *Crkva sv. Jurja / Rovanjska* – Petricioli, I., 1963. – Crkva sv. Jurja u Rovanjskoj, Starohrvatska prosvjeta, III, sv. 8.–9., Split, 177.–180.; Vežić, P., 1991. – O centralnim građevinama Zadra i Dalmacije u ranom srednjem vijeku, Diadora 13, Zadar, 323–368. ● *Crkva sv. Jovana / Bilišće* – Crkva ima svojstvo kulturnog dobra – podaci iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske; Radeka, M., 1971.

- Prilozi o spomenicima kulture kod Srba u sjevernoj Dalmaciji, Almanah – Srbi i pravoslavlje u Dalmaciji i Dubrovniku, Zagreb, 157–285.
- *Crkva Rođenja Bogorodice / Bilišane* – Fisković, Cvito: O graditeljima Josipu Sladi i Emiliju Vechiettiju u Splitu, Kulturna baština br. 17, Split 1987.
 - *Zelengradina / Zelengrad* – Alačević, D., 1879. – Rovine antice nel Distretto politico di Benkovac, Bullettino di archeologia e storia dalmata, anno II, Split, 40.; Colnago, A., 1928. – Srednjovječne kule i gra-dine oko Novigrada i Karina, Starohrvatska prosvjeta, n. s. II, sv. 2, Zagreb – Knin, 131–132.
 - *Crkva sv. Ilijia / Parčići* – Ivo Petricoli: Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju, zbornik Benkovački kraj kroz vjeckove. ● *Crkva sv. Ivan / Medviđa*
 - Hrvatska likovna enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.
 - *Manastir Krupa* – Manastir Krupa, 1968. – Biblioteka pravoslavlje, Posebna izdanja, Knjiga 1, Beograd; Radeka, M., 1971.
 - Prilozi o spomenicima kulture kod Srba u sjevernoj Dalmaciji, Almanah – Srbi i pravo-slavlje u Dalmaciji i Dubrovniku, Zagreb, 157–285.; Kašić, D. – Skovran, A., 1983. – Manastir Uspenja Bogorodice – Krupa, Šibenik; Branko Čolović, Sakralna baština dalmatinskih Srba, Zagreb, 2011. (Бранко Чоловић, Сакрална баштина далматинских Срба, 2011.); Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja, Galerija Klovićevi dvori, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2007.; Orlović, S., 2008. – Manastir Krupa, Beograd – Šibenik; Skovran, Anika, Umetnički spomenici manastira Krupe 1317 – 1967, Beograd 1968. (Сковран, Аника, Уметнички споменици манастира Крупе 1317 – 1967, Београд 1968.); Orlović, Snježana, Manastir Krupa, Beograd-Šibenik, 2008. (Орловић, Сњежана, Манастир Крупа, Београд-Шибеник, 2008.); Gušić, Branimir, Duboka Bukovica i manastir Krupa, Spomenica Josipa Matasovića (1892–1962), Zagreb, 1972.; Skovran, Anika: Nepoznato delo zografa Jovana Apake, Zograf 4, Beograd 1972. (Сковран, Аника, Непознато дело зографа Јована Апаке, Зограф 4, Београд 1972.) ● *Kudin Most / Golubić* – Most ima svojstvo kulturnog dobra – podaci iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. ● *Crkva sv. Kuzme i Damjana / Kruševo* - Bešlagić, Š. (1974.): Stećci i njima slični nadgrobnici u okolini Zadra, Radovi centra JAZU u Zadru, sv. 21, Zadar, 57. – 89; Gunjača, S. (1949): Kratak osvrt na prilike i rad muzeja u Kninu; Arheološka iskapanja, SHP, n. s. 3, sv. 1, Split, 279-294.; Jurić, R. (2002.): Novija istraživanja srednjovjekovnih groblja na zadarskom području, *Histria antiqua: časopis Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju / Journal of the International Research Centre for Archeology*, Pula, 295-312.
 - *Župna crkva sv. Jurja, Kruševo* - Baćić, S. (1995.): Franjevcii u Zadarskoj nadbiskupiji i Ninskoj

- biskupiji, Zadar; Prenda, I. (1995.): Godine stradanja: Zadar 1991. - 1994: izložba ratne fotografije, Zadar, 1995. ● *Crkva sv. Jurja na groblju, Kruševo / Crkva sv. Georgija, Žegar* – Vučić, J. (2010.): Arheološka istraživanja kod crkve sv. Jure u Kruševu, Diadora, 24, Zadar, 99. - 160.; Bešlagić, Š. (1974.): Stećci i njima slični nadgrobnici u okolini Zadra, Radovi centra JAZU u Zadru, sv. 21, Zadar, 57. – 89.
- *Miscelláneus / miscellus / razno* – Matavulj, Simo: Bilješke jednog pisca, Beograd 1988. (Матавуљ, Симо, Биљешке једног писца, Београд 1988.) ● Baiamonti, Giulio: *Storia de' costumi de' Morlacchi, Venezia*, 1796.
 - Bianchi, Carlo Federico: *Zara christiana, I i II*, Zara, 1877.
 - Jačov, Marko: Pravni savetnici pri mletačkoj влади o pravoslavnima u Dalmaciji i Boki Kotorskoj, Spomenik SANU CXXII, Beograd, 1891. (Јачов, Марко, Правни саветници при млетачкој влади о православним у Далмацији и Боки Которској, Споменик САНУ CXXII, Београд, 1891.) ● Lovrić, Ivan: Bilješke o "Putu po Dalmaciji" opata Alberta Fortisa i život Stanislava Sočivice, preveo Mihovil Kombol, Zagreb, 1948.
 - Maschek, Luigi: *Repertorio geografico-statistico dei luoghi abitanti nel Regno di Dalmazia*, Zara, 1888.
 - Milaš, Nikodim: *Pravoslavna Dalmacija, Novi Sad* 1901. (Милаш, Никодим, Православна Далмација, Нови Сад, 1901.) ● Desnica, Boško: *Istorijsa kotarskih uskoka I – II*, Beograd 1950/51. (Десница, Бошко, Историја котарских ускока I – II, Београд 1950/51.)
 - Savić, Milorad: *Slikarstvo u srpskim crkvama sjeverne Dalmacije od kraja XIV do početka XX vijeka*, Beograd, 2000. (Савић, Милорад, Сликарство у српским црквама сјеверне Далмације од краја XIV до почетка XX вијека, Београд 2000.) ● Radeka, Milan: Prilozi o spomenicima kulture kod Srba u Sjevernoj Dalmaciji, Almanah Srbi i Pravoslavlje u Dalmaciji i Dubrovniku, Zagreb 1971. (Радека, Милан, Прилози о споменицима културе код Срба у Сјеверној Далмацији, Алманах Срби и Православље у Далмацији и Дубровнику, Загреб, 1971.) ● Ardalić, Vladimir: *Bukovica - narodni život i običaji*, SKD Prosvjeta, Zagreb, 2010.
 - Zelić, Gerasim: *Žitije*, Beograd, 1988. (Зелић, Герасим, Житије, Београд 1988.) ● Antoljak, Stjepan: *Bukovica u srednjem vijeku, članak, Radovi, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet Zadar, 1990. / 1991., str. 143 -158.*, Znanstveni skup "Bukovica u prošlosti", Zadar, svibanj 1987.

Zahvale: profesoru Juri Šućuru na ustupanju fotografija Starog Obrovca i Zelengrada; Marku Modriću i Ivani Karamarko na fotografiji crkve sv. Frane u Podpragu; Robertu Maršiću iz Zadra; prof. Marinu Ninčević i učenicama/-ima Srednje škole kneza Branimira, Benkovac; Darku Veršiću na fotografiji Kudin mosta; na stručnoj pomoći: Lepoj Petri (Konzervatorski ured Zadar, Ministarstvo kulture RH), Branku Čoloviću (SKD Prosvjeta, Zagreb), Miloradu Saviću, Marku Šariću (Sveučilište u Zagrebu); Vandi Petanjek (lektura i strpljivost); Matiji Polančecu (vožnja); obitelji Desnica na prijedlozima i pomoći (www.kulajankovica.hr).

Bukovica i Ravnii kotari
/ vodič kroz kulturnu baštinu

Zagreb, 2013., drugo, dopunjeno izdanje

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, 10 000 Zagreb
Tel. 01/4698175; www.unizg.hr

Za izdavača: Petra Jurlina, Centar za mirovne studije, Selska 112 A,
Zagreb, www.cms.hr, T/F 01 4820 094

Autori/ce i suradnici:
Josip Predovan, prof., i učenici/-e Srednje škole kneza Branimira,
Benkovac; Marina Jurjević, prof., Zadar; Marin Ćurković, prof., Zavičajni
muzej Benkovac; Marko Šarić, dr. sc., Zagreb; Branko Čolović, SKD
Prosvjeta, Zagreb

Lektorirala hrvatsko izdanje: Vanda Petanjek, prof.

Publikacija je jedna od aktivnosti projekta
"Kula Jankovića: spomenik kulture, pokretač
održivog razvoja Ravnih kotara".

Dizajn i fotografije (ako drugačije nije navedeno):
Maša Poljanec i Andro Giunio
Kontakt: masha.poljanec@gmail.com
Fotografije za drugo izdanje i Petra Jurlina

Tisk: Sveučilišna tiskara d.o.o.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 848688

ISBN 978-953-6002-70-2

Izdavač se potudio provjeriti ispravnost svih podataka u vezi lokaliteta
navedenih u ovom vodiču. Ispričavamo se za eventualne pogreške i
propuste te bi bili zahvalni za obavijest o korekcijama koje bi trebale biti
uključene u budućim izdanjima ove knjige.

Ova publikacija izrađena je uz pomoć Europske unije.
Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost
Sveučilišta u Zagrebu i ni na koji se način ne može
smatrati da odražava gledište Europske unije.

Jankovic Castle: historic site, generating sustainable development of the Ravnici Kotari region

|Centar za|mirovne|studije|

Sveučilište u
Zagrebu